

אורגדז

קובץ ספרותי

בעריכת
ברוך הפץ

ב מ ע ר כ ת

שמואל בן-נאה • יונתן גורל • צבי נדיב

נדפס בדפוס "רונלד" בע"מ, ירושלים

העטיפה צוירה ע"י א. דניאל

כל הזכויות שמורות

All rights reserved 1957

Printed in Israel

תוכן

דבר העורך

- 9 שלושה שירים / אביבה ברושי
- 12 (ספור) / צבי נדיב / סתו
- 20 שלושה שירים / יונתן גורל
- 21 (שיר) / אלכס / למיכל
- 22 שני שירים / יאיר גלבהר / שני
- 24 (ספור) / מקסים גילן / על הגג
- 31 שלושה שירים / אהרן זכאי / שלושה
- 33 שני שירים / יחיאל אמיתי / שני
- 35 (שיר) / רליה בן-דוד / לזכר...
- 36 (רשימה) / יונתן גורל / טנידו
- 38 (רישום) / ח. שמעיה / תוגת מרחב
- 39 (שירה) / יואב אילשטיין / לבאון ישראל
- 43 (שיר) * * / ש. בן-עמיהוד / *
- 44 (ספור) / אביבה ברושי / בקור
- 52 (שיר) / אביב עקרוני / אחותי

53 (שיר) • • • / ז ה ב ה ס ן - מ ג ו ר

54 ש. ב ר - ש י / ש נ י ש י ר י ם ..

56 ח. ש מ ע י ה / ת ם ה א ו ן (שיר) ..

57 צ ב י ג ד י ב / כ ו כ ב נ פ ל (קטע) ..

60 נ פ ת ל י ט ו ק ר / ש ל ש ה ש י ר י ם ..

66 א ה ר ן ז כ א י / מ ב ו א ל ש י ר ה ה ע ר ב י ת ב ת ז מ נ ג ו .

(מבוא והדגמות).

75 ד ן מ י ר ו ן / מ ו ט י ב ה י צ י א ה ב "י ע י ש" ל ח. ה ז ו .

בשולי הקובץ.

קורא יקר!

מונח לפניך קובץ המכיל יצירתם של צעירים — רובם סטודנטים באוניברסיטה העברית.

העדר במה ספרותית בלתי־תלויה, מקשה את דרכם של יוצרים צעירים, ומונע בעד הכרת יצירת דור אחד ע"י משנהו, והכרת יצירת הדור הצעיר בינו לבין עצמו. כדי לתקן מצב זה, נטלנו על עצמנו את עבודת הריכת והשתדלנו תוך ביצוע משימה זו להביא את דבר הדור החדש בספרות, מבלי להגביל עצמנו ע"י נימוקים אישיים ורעיוניים.

אם כי אין אנו יכולים לטעון לשלמות הקובץ, תקותנו שהוא יעורר בך ענין בתכנו ולא יאכזבך ברמתו. נקבל בעין יפה הערות ובקורת, ואנו פונים לכל המעוניינים, לתרום חלקם בקובץ הבא, אשר אנו תקווה ובקרוב יצא לאור.

ברוך חפץ

אביבה ברושי / שלושה שירים

* * *

לפצמים, אדם מתעורר בליקה
ושואל את עצמו שאלות:
לפצמים, הצץ שממול שולח צנף כמו אצבע צרידה
ודופק בזוגית —
הזוגית צשויה מפלדה.
וקר...

הגשם בחוץ מטיף טפותיו בגניחה:
או רק מחשבותיו הן,
דולפות בתשיכה אל הכר?
ומביט האדם מסביב לו, והחדר צצוב ורע
ונוקבה את בשרו עד אימה המטה הריקה, הנזה,
ואיננו קם ומילל ומנפץ הפלדה ושובר אצבעו של הצץ
ואיננו משליך רהיטיו, לא נושך את בשרו בשניו,
לא צוצק.

הוא שוכב במטה
ומשעין את לחיו אל הכר, האדם
ונאנח אל עצמו
ושומק ונרדם.

כָּרְחוּב

איש זָר

צָבֵר

צָבֵר וְסוּר.

צַל הַלְחִי — שוּמָה

מִבְּהֶקֶת חוּמָה

וְנִגְיִבָה יִרְקָה לְצוּנָאר.

יְדָעִתִּי.

גְּזוּר.

אֶהְבֶּתִּי אִישׁ זָר.

הִלְכֵתִי מִשֵּׁם בְּצַעַד אִיתִן

לְמִשְׁרָד.

וְאוּלֵי לִירְקוֹן.

אִישׁ לֹא שָׁאֵל „לֹאן“?

הִלְכֵתִי בְּצַעַד בְּטוֹחַ וְטוֹב

כְּמוֹ שֶׁהוֹלְכִים כְּרְחוּב.

אִישׁ זָר

צָבֵר

צָבֵר וְלֹא סוּר.

יְדַחֲתִי,

נִגְנֹר

שְׂגוּפִי לֹא יִרְפֹּד

וּרְגְלֵי לֹא תִמְצֹד

כְּשִׁפְנֵי־תִי מִשָּׁם בְּצַד אֵיחָן

לְמִשְׁרָד.

* * *

בַּחוּץ, זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ:

הָרַבָּה בְּרַגְלֵי־יָם בְּהִירוֹת צָחֲקוּ אֶל הַחֹל הַלְבָן-

וְאֲנִי בְּסֻדְרִי,

הַדְּלַקְתִּי נֵר בְּגִפְרוֹר

לְחַפֵּשׂ אֶת סִכַּת הָרֹאשׁ הַקְּטָנָה

אֲשֶׁר נִפְלָה מִשָּׁרְרִי.

(שָׁרְרִי נֹפֵל צֶל צִינֵי כְּשֶׁאֵין בּוֹ סִכָּה).

בַּחוּץ הָיָה יוֹם, הָיָה כֵּיף:

וְאֲנִי בְּסֻדְרִי,

הַדְּלַקְתִּי אֶת תְּנוּרַת הַנֶּפֶט הַמְּצֵלָה צָשָׁן

לְחַמֵּם אֶת גְּרִבֵי שְׂרָטְבוֹ

בְּשִׁלּוּלֵי־יָם הַגְּשָׁמִים שֶׁל אֲשֶׁמְקֹד.

ס ת ו

רוח של סתו השירה עלה קמל, קמוט דפנות אל אדן החלון המאור-
 בק. נסמך במרפקו על השולחן, תמך סנטרו בכף ידו פשוטת האצבעות
 ובהה נכחו. השמים מופזים היו בזהרהורים אחרונים של שקיעה. הצל-
 לים נתארכו ודמדומים של בין ערביים אפפו את החדר.

הזיח מלפניו חוברת, שהיה מעיין בה אותה שעה, הניחה על מדף
 הספרים וחלץ אבריו שנתאבנו מחמת רכינה ממושכת. רצה להעלות
 אור במנורה הקטנה, אלא שזכר גערותיו של בעל הבית משמצאו זה
 קורא לאורה של מנורה בשעת דמדומים; — „מקלקל אתה את עיניך
 — היה רוטן — כלום לא מוטב יהיה שתמתין עד חשכה?” ולא שהיה
 מיצר על בריאות דיירו, אלא זו דרכם של אותם המשכירים חדרים
 לסטודנטים, שהם חסים על ממונם.

חש בראשו מחמת אמוץ ראותיו ושנון יתר וגמר בלבו לירד
 ולשוטט קמעה בחוצותיה של עיר. חלף על פני גן העיר, אותה גנה
 הצופה נוכח חומת העיר העתיקה, שעיריה חסודה התקינה בה פנסים,
 כדי להפיס דעתם של שלמים ויראים. פסח על בי ויעוד של סטודנטים,
 שעל אף השעה המוקדמת דחוק וצפוף היה ביושבי קרנות מטורזנים,
 נערות תמהוניות צורה ואורח ושאר מיני נמושות — קהל מחמדים
 מלהג המצוי ברגיל בשוליו של צבור שהוא, וכנס למסעדה מצטנעת,
 ספק מזנון, ספק ממזגה על מנת להשביח לבו בפת ערבית.

מצאם לשנים גחונים על אודינים מעוגלי מושב וספלוני קפה
ריחני שלפניהם מלאים כדי חציים. בפרופיל הכיר אותו לבקן ארך
בלורית ואברים, שהיה מצפה תדיר לאילנה, לאחר ההרצאות בפתח
האוניברסיטה. נערה שלידו צעירה היתה ושחורת עפעפים — לבטח
מן הסמינר — ועינים היתה תולה בו ירקקות ובורקות.

נשתפל על כסא בקרבתם, נעץ עיניו בכתם שמנוני בשולי המפה
הרבובה, ושלא מדעת צותת לשיגם, אף שהיתה זו שיחת השאין. שברי
מילות רסוקי הברות, מבטים שנצטלבו חגגו — אינטימיות. הויתם
שפעה אושר שלם, שלו. בסמוי חלף רעד בגופו דיחק עליו קורטוב של
אושר זה שנטל לעצמו בלא יודעים, משל אחרים. גל של סומק הציף
פניו, השפיל עיניו ומבלי הסב ראשו חמק החוצה.

מדרכות הכרך הצרות עמוסות היו אשכולות אדם לעיפה. עם
שהיה מהלך בגפו בין ההמון שחפו לדרכו בהמולה ושאון, גתאוה
להשיח עם מן־דהוא, להשיח על דא והא על מאורעות שנתרחשו וש-
עלולים להתרחש, להשיח על כל דבר שבעולם ובלבד שלא לשוטט
בין רבואות דיוקנאות וקלסתרים, שהולכים כל אחד לביתו שלו ול-
משפחתו שלו ומבטים שלהם רחמניים דלוחים — מודדים אותך מכף
רגל ועד ראש.

תוך שהיה מפסיע בשולי דרכים, הפקיר כל כולו ללטיפה של
רוח צוננת, שצררה בכנפיה עלי שלכת זהובים וחמקה עצמה באיושה
לחשנית בינות לשדרות הבתים הגבוהים. היה מהרהר באילנה ועלתה
תשוקה בלבו — לראותה. וטעמו של דבר? תאמר בשל חניגת רפאים
של שתי נפשות בודדות בעיר הרדומה הזאת, וראוי אולי שתאמר ביתר
פשטות ללא כחל ושרק: חפץ אתה לראותה משום שהיא נעזבת, מעור-
טלת אולי כפנימיותה ובודדה, שזה טבעו של אדם שהוא משכיח עקת
לבבו בסבל הזולת.

עד שהיה מדיין לכאן ולכאן מצא עצמו בסמוך למקומה חכך קמעה בדעתו, שמעולם לא בקר בחדרה, ומלבד מבטים של אקראי, לא חרגו יחסים שביניהם מתחום יחסי ההכרות הרגילים בין חברים ללמודים.

הקיש רפויית בדלת. רחש מצעדים חפוז, הדלת נפתחה בהטף, ועל ספו — אילנה. היתה רשולה ולאה וקמרונות שחורים שמתחת לעיניה הבליטו חוורון פנים. נבוכה קמעה, אולם הקבילה פניו בחבוב יתר. משנכנסו הסיטה לעומתו כסא והיא עצמה נתכנסה על דרגש למולו, צמצמה אבריה ומשכה על גופה שמיכת צמר דקה. משהורגלו עיניו לסילוני האור, שנשתלחו מתחת לחופתה המעוגלת של מנורת שולחן שנצבה על כוננית למראשתי הדרגש, נפנה לתהות על סביבו.

היה לו לאותו קיטון מראה עגום ואפרורי של חדר רווקים. חוברות וספרים גבובים היו על קמטר מיושן בפניה, כשמביניהם מבצבץ משו של לבוש נשיי שהונח ברשלנות, ספל חרסינה גדום אוגן ומרוט שפת עמד מן הצד כמיותם כשמתוכו מזדקר צרור פרחי בר נבולים.

דכדוך נפשו גבר והלך, וטעמים לכך? דומה היה שהלה מצוי בכאן. היה משהו בלתי מוגדר באטמוספירה, ישותו בצבצה כאילו מפנינות החדר. ראה אותו מפורקד בין כרים רקומים אלו, זרוע שמוטה וסיגריה בין האצבעות ואפר על המרבד — — —

שמע עצמו מקשה:

“מפריע?”

“לא, לא עשיתי שום דבר...”

טרטור מנוע וחריקת מעצורים שבקעו אי משם, בלמו באחת את שטף דיבורה. חלף רגע, שנים ואולי שלשה. הסתכל כל אותה עת בגופה המכורבל ונסה לנחש מקום צמיחתן וסיומן של שוקיים דשנות וקרסוליים דקות וחטובות. ראה שפתיה משורבבות וצמרמורת, שלא

יכלה לכבשה, מרעידה את יצורי גווה. לפתע טירפה בכתפיה ואמרה:

“בעצם אני מחכה... חשבתי שאולי בא באוטובוס... אבל —

”הוא לא בא!“ — השלים את המשפט.

“לא בא” — חזרה כהד על דבריו — “לבטח אחר את האוטו!”

גשתהה שהיה של כלום הרים פניו והתבונן בה מן הצד. עיניה קבועות היו בנקודה זעירה הרחק במרחב, פניה מעוותים ושמא מכאב? חש דחף פנימי להכאיב פי כמה, להיות אכזרי עד כדי מכאוב.

“מסתבר שלא יבוא” — פסק בניד ראש — “לא יבוא! וענין של

אחור האוטובוס עורבא־פרת, אשליה עצמית עלובה ותו לא!”

שני זובים ירוקי גף כרכרו בזמזום טורדני סביב לנברשת עגולה. מצחה רכון היה ועיניה כבושות ברצפה. נראה שנסתה לעכל פרושם של דברים. מקץ רגעים אחדים, נתנערה היטיבה בתנועת יד חננית תלתל שנשמט ממקומו וסחה חרישית:

“מדוע לא יבוא? תמיד היה בא — — —

נתהרהר רגע ולא העלה מאומה; אך חש שמהו של רצינות צמוקה נתחולל בה. העביר כף ידו על פלומת שער סבוכה שכסתה אמת ידו השניה ולאט:

“הוא חדל לבוא משום שזה טיבו של סתו, שהוא מכמיש ערגונות ותאוות של לילות קיץ לוחטים, דש בהן בחימה, כותשן והופכן לעפר ואפר; ושוב אין מאומה, אין אהבות ואין מאויים. קיימת רק צינה מפ־כחת ושמוון של כלום, ודעתו של אדם נתונה לראות גופי דברים נכוחה כפי שהם, מעורטלים מכל שמץ של קשוטי סרק ועטורים של הבאי...”

“מה אמרת?” נטלטלה כבמתוך הזיה.

— — — רצה לומר לה דברים כהויתם: חביבתי, נסתחפו

שדותיך ; זריעה ודישה של קיץ נסתיימו ודורך נותן עתה לבו לקטיף של סתו, שפירותיו בוסר עדיין, המצמצים קשים — אך אין לכחד — טעמים. טעם משובח לברנש זה לעזאזל ! ולנו לא נותר אלא לטול את החיים כמות שהם טובים או רעים, לטלם כך, ביד חזקה... ולהרים כוסית בצוותא להיי עונות השנה, שמהפכים עולמו של אדם. — — —

„אמרתי, שהסתו משיר כל שהבשיל בלילות של קיץ, משיר בזעם בעקשנות ומזרה לכל רוח...“

היתה בדבריו אמת שאין להרהר אחריה.

„מנין הדקלום הזה ?“

„דקלום ?“ ..אולי ? וכי מה חשיבות יש לצורה בה נאמרים דברים.“

ושוב היתה זו חריקת מעצורים של דיזל, שהטילה דממה בינותם. צפיה שלה היתה מוחשית עד כדי משוש. אילו נמצא לה כותרת פרח היתה קוטמת עליו — יבוא... לא יבוא... יבוא... לא יבוא... וילאות מפורחים נעו קצובות ברוח הקלילה.

רק עתה הבחין על הקיר מנגד בתמונה. התרומם לקרב אליה. המסגרת היתה כבדה וכהה. קרן אור פזיזה האירה גודש של גונים כשהירוק והצהוב מושלים ביניהם בכפה. דמות סינית מטושטשת של ספק אליל, ספק רוכל שמרכולתו לידו — נצבה במרכזו הציור. בקרן זוית הצליח לפענח כתובת דהויה When Autumn Is Here

עקבה אחר מבטו :

„של צייר אמרקאי, שכחתי מה שמו — — — קבלתי אותה ממנו...“

עתה ירד לפתע לפשר זרות ודכדוך שאפפוהו בבואו. הוא היה כאן. ציור סתוי זה, הרי לך שי שמגיש אדם לנערותו... משך בכתפיו וחזר לישב. נשענה על אצילות ידיה ונרכנה למולו. בהט שפולי חזת

שבהק מעם הגלאי הסתור הכהו לרגע בתדהמה. זכרה שהיא מארחת :

— «תשתה משהו, אחלוט אולי תה»

— «אל תטרחי עצמך. אין צורך, באמת אין צורך בתה»

— «מצטערת אבל אין לי משהו אחר, אף לא קורט קפה»

— «אין בכך כלום, מוטב בלי משקה כלל. — הפליג בדברים —

את מבינה אצלי חלוקים המשקאות לפי עונות השנה, משקה ועונתו. תה זמנו בחורף, כשסמוור כרסתני ומהביל ניצב במרכז השולחן ואד קל מתמר הימנו ומכסה את זגוגיות החלון הבל דק מן הדק. בסתו שאני!... בימות החמה מהרהר הייתי בסתו שיגיח בשופי כמתגנב, הרחוב יהא אפוף הילה של ערפל לבנבן ואטום! מעקולה של סימטא יעלה ניהוחם של ערמונים קלויים. ואז... או אז מיסב הייתי על בקבוק «בנדיקטין» ושזור טבעות של עשן ריחני במקטרת עתיקה...»

הקשיבה לדבריו מתוך פיזור דעת.

קם, התקרב אל החלון והתבונן לחוץ. פנסי רחוב עגומים הטילו מעגלי אור חורין על סביבם. השמים היו ללא כוכבים — שחורים כפיה. משנתלש ממקומו וחזר אליה, היתה חתומה בפניו ארשת מפוֹ- כחת וכנה :

«...ואמנם היום בא הסתו ועמו שלכת שנשקפה אל חלוני, אהבה שהכמישה באיבה והכל» — החוה בידו תנועה סתמית כאומר להקיף חללו של הקיטון — «הכל משועמם כל כך, גשום איטיות ואכול שמ- מוזן..» — עיניה גדולות משתאות, ננעצו בו.

— «אין מנוס, כזהו הסתו» — זרק לעברה מעם הפתח — «ושמא מוטב היה בכל זאת להחליף את הרפרודוקציה שעל הקיר».

הדלת חרקה קלות על שגמיה.

הרחובות דממו. אי בזה דשדש בכבודות מאחר בנשף. היה מהלך
והד מצעדו העמום נשא מספי אשנבים אטומי תריסים. עלה כמוש
סתו, שצהבהובית של רקבון פשתה בו, נשר לאיטו אל שביל של חצץ
רפוד מחטי אורן דהויים...

לְנִיָּה

מִבֶּט אָטוּם צל מַרְפֶּסֶת
וּשְׁקִיפָה.

צַנְנִים גִּאפְדִים בְּשָׁמַיִם
מִסְלִיפִים לְבוֹשֶׁם כְּנֻצָּה
לְפָנַי דוֹדִיָּה —

צל הַכְּבִישׁ מִנְגָד
בְּצִתָּה.

הַמְנֹת פְּסִיחַ דוֹהֵר בָּא
לְקַסֵּת חֶלְקוֹ צְלִי אֲדָמוֹת
וּשְׁלוֹוָה.

בְּאֵרוֹן טְמוֹנָה הִיא
נִצְרַת הַפְּלָא.

שְׁפָחִיכָה לְבָשׁוּ הַרְחֻבוֹת סָג
בְּתוֹנְתָה דְמָצָה שְׁקִיפָה.

צֶם רַב צֶם קָבֵד וּמִיּוֹגֵן
מוֹבִיל אֶת מֵתוֹ

וּשְׁנָאָה

לְבוֹרָא עוֹלָם

יָרֵחַ יֵצֵא

יָרֵחַ יֵצֵא

מִבְּעַד לְפָרָגִים בְּתִלּוּלֵית הַהָר
וְאֲנִי אֶצְטַנֵּף כְּפִקּוּצָה לְפָרִיחָה
בַּמְדְרוֹן הַמְסֻלַּע — הַיֵּשֶׁר.
אֶת תַּעֲרָרִי כִבְת־פֶּלֶה
מִמְקַמְלַת הַיְגוּנִי אֶהְבֶּה.
מִבֵּט שֶׁל חֶמְלָה
אֲחֵרֵי גוּוֹף תִּשְׁלִיכִי
לְפָנָא הַפָּרִיחָה
לְזֶר הַפּוֹכְבִּים וְלֵהֶלֶת לְכַנֵּה
וְתִקְטְפִינִי כִבְאַגְדָּה.
פָּרַח אֲדַמְדֵּם וּמִתְלַתֵּל
שֶׁטֶל עָרַב נוֹהֵר בְּאַרְכּוּבוֹתָיו
וְתִלְכִי. אֲחֵרֶיךָ מִבּוֹלֵשׁ שֶׁל פָּרָחִים
יִנְיִפוּ תְנוּבַת הָאֶקִּיב
וְאֵת לֹא תִשְׁעִי
פָּרַחַךְ הַנִּפְתָּל וְהַנִּרְדָּף
אֵל לִבְךָ תִלְחָצִי
לְהִיּוֹת לְךָ בְּיוֹם עֶבְרָה
לְגִיֵּר וּלְמַצָּכָה.

כָּאן הִרְעַשׁ אָפֶס

כָּאן הִרְעַשׁ אָפֶס
וְהִדְמָמָה מִכְחִילָה.
בְּהִילַת בְּקָר חוֹרְזִין
נִדְבָטִי הַשְּׁלוּה מִקְטִירִים קְטוּרָה.

כָּאן הִרְגַע חֹדֶל
הָאֵזֶן נֶאֱטָמֶת בְּלֹאט.
בְּגִדְהִי הַשְּׁתִיקָה הַנְּאֻלְמָה
טְבָעוּ שְׁנַיִם : אָדָם וְסוּהָ .

אלכס

ל מ י ב ל

צִינֵךְ קָרְעָה בְּשַׁחֲוֹר
מִסְכּוֹ גִנֵּךְ יִלְטֵךְ
צִמְךָ צִמְרוֹת הִלְכוּ
בְּעִנְפֵיהֶן הַסְּהָר.
וְרַק לִבֵּךְ
קָרַע צִינֵי
לְאוֹר
לְשׂוּא.

לעת ערב

צשן המקטרת סדרי שוב מלא.
בקצה השלסן סהביל כוס קסה.
ועוד יום אפר מתחמק וקלה.
בשחור ליל צונם חשוך ורפה.

אור סהר חונר את שתיקת הקדידות.
אלמים נצבים הקירות הקרים.
ורוס קורצה במשוכה של גלות.
מצץ בשלכת — פליו הנשירים.

גנע יום גנע. גם לילה יחלוף
אפל יגנז את צינו הזוהרת
הד לימים ארוכים ללא חוף.
ורק כוס הקסה וצשן המקטרת.

ג. ע. מ. י

...מלים לך רציתי לומר...
רק מלה על זמי הבוהים.
שהאירו בשמך את שמי.
קצבצי פרסרי חדש מאי.
רק מלה על זמי הבוהים.
החולפים עם קולות פצמי.

...פרחים לך רציתי דקטף...
פרח קט לזכרה של שתיקה.
שהסצירה דפיקות לבבה.
רק אליך צמודה וקרובה:
פרח קט לזכרה של שתיקה
שלטפה והיתה פה טובה.

...שירים לך רציתי לכתב...
שיר פעוט על לילי האפור.
שאסף צמרתו ברצדה.
מול דמותך שנצבה רוספה:
שיר פעוט על לילי האפור.
ששמק וחניף לך: תודה...

ע ל ה ג ג

אתמול חלטה לידיה ונאלצתי להשאר בחדר, במקום ללכת לבית. הקפה בשעה אחת-עשרה, כרגיל. זבוב טורדני הסתנן אלינו, הגיע למערומי הגגות שמסביב, וחדר מבעד לתריסים. עתה הוא מסתובב בזמזום מתכתי, קול כנפיו המשקשקות עולה ויורד, כמטוס העורך תימרונים. החלונות פתוחים (החלונות תמיד פתוחים בחדרי). אני יושב ליד השולחן, בדמדומי החשכה, ומתבונן במלבנים המוארים שהם הלונות הסביבה.

הלילה אינו שחור הערב; הוא כחול-כהה. זהו סוג הלילות האהוב עלי, אם כי הוא מונע ממני לעבוד. אני עוסק בכתיבה — כך אומרים חברי, על כל פנים. כשלעצמי, אני מבכר את שטיפת-הצלחות, לה אני רגיל; ידי מוצאות את אופקן המקומר, הנשי, מתחת לפני המים המ-סובנים בתוך הכיור המזוהם; אני מגדף אותן, אבל אני גם נוטה ללטף אותן, בלטף חם של מים וסבון. תחושה אירוטית בשעור חצי לירה לשעה.

לידיה נאנחת. יש לה חום גבוה מאוד. הרופא וודאי היה קובע: קדחת, לו הייתי טורח להזמין אותו למיטתה. ללידיה יש קדחת; זוהי בדיחת-בית עתיקת-יומין. אין מה לעשות: כל ששה חדשים, או פחות מזה, היא נופלת למשכב. עלינו להסתדר איכשהו. בימים אלו באים מעבידיה. (שניים הם: ישראל פינקרפלד, שנלקח ישר מתוך קאריק-

טורה גרמנית אנטישמית, וליאורה האזרחי, סגנית מלכת היופי 1951 — הם עוסקים באופנה ולידיה עובדת אצלם כדוגמנית; כליאורה מעבידתה התמירה — גם לידיה חולמת על מיפגני האופנה כעל זירה בה יופיע ביום מן הימים צלם העתונות הבינלאומי שיפרסם את שמה ברבים. לדידי, מדגימות תחרויות בחירת מלכת יופי ותופעות דומות להפליא את תהליך גיוון העולם הקאפיטאליסטי).

ובכן, כפי שאמרתי: בימים אלו באים מעבידיה לבקר אותנו פעמיים-שלוש בשבוע, קודם מופיע ישראל, אדום פנים ומקורזל שיער; הוא מחזיק ידה המוארכת בין ידיו השמנות, שצפרניים מזוהמות בולטות מקצות אצבעותיהן: «אוי, נעביך, ווען ווירט זי אויפשטיין?» הוא מקרקר.

כמובן שביקורו אינו מסייע להחלמתה של לידיה. להיפך; אני נוהג להזהיר אותה פן תסתכל בפניו כשהיא חולה — הדבר עשוי להעלות את החום שלה במספר מעלות. דבר זה מכעיס אותה, משום מה. ישראל הוא בסדר גמור. כן, בסדר גמור. כך היא אומרת. ונאנחת. גערתי המטורפת מאוהבת בבעל-הבית שלה. או כמעט מאוהבת. פשוט חרפה. עוד הייתי מבין לו היתה סוגדת להאזרחי, הקרה, הבלונדית-מלאכותית, התמירה, מקומרת-השפתיים. אבל שתי הנשים שונאות אחת את השנייה. שנאה אדיבה, שנאת-אחיות. הן אינן מוכנות להיפרד זו מזו אף תמורת כל הון שבעולם. קודם כל, לידיה דרושה לה להאזרחי, כדי להזכר בדמותה היא מלפני חמש שנים; שנית, ליאורה (כך היא קוראת לה, בנוכחותה ואף מאחורי גבה; כמו לחברה טובה; אותי זה משגע כמו כלום) — ובכן, ליאורה דרושה לה ללידיה כסמל חי של הצלחה נשית; היא היתה בכל מקום: בפאריס — כמועמדת למיס סגנית תבל, כמדומני. ברומא — בתורת דוגמנית מכוניות. זהו מין משחק חדש; הם מוכרים מכוניות נוסעים, כשבחורה יפיה יושבת ליד ההגה; היא אפילו מסיעה את המכונת לביתו של הקונה. כמו

בסרטים. זה צריך לעורר את הרושם, שאתה קונה את הבחורה, כתוספת למכוננית. לא אומר שאין זה אביזר נוח. אבל גבר צריך להשיג אותך בעצמו. זה מזכיר לי בעלי־מכונניות, שאינם יודעים לתקן פנצ'ר או להתקין קארבוראקטור... (נדמה לי שכך קוראים לזה; כשלעצמי, איני יודע לנהוג).

מוזר. הלילה הולך ומכחיל. לדידי, היה הלילה צריך להחשיך, ממש להתפחם. ולא הוא; השמיים בהירים מאוד. יש מספר כוכבים, כוכבים מקריים, ואתה יכול לראות את המתרחש על הגגות הסמוכים ואפילו על אלה, שאינם קרובים כל כך. למטה, מוארת עדיין סימטת השוק בשלל צבעי ירקות ופירות. הזעקות הנרגשות והמלאנכוליות ("יאללה תומאתס, יאללה תומאתס, גברת, תומאתס יופי!?!") — בקול של יאוש ושל קריאה קודרת לעזרה — שכחו מעט. תריסים מתחילים לנוע בפסיהם החלודים. יש זמן. כאן הכל מתרחש לאטו, כמו במזרח. שכחת; אנחנו נמצאים עכשיו במזרח. לפני שתים עשרה שנה, בווינה, היה טוב יותר. אומנם אווירה של לאחר המלחמה; אבל לפחות ידעת. היכן אתה נמצא. בעיר הרוסה למחצה. בעיר של שוק שחור ושל זונות. בעיר כבושה. כאן אתה רואה את השוק־השחור ואת הזונות ואת היאוש, והעיר אינה כבושה. מוזר. אולי אנחנו הכבושים?

במלון שממול (באלכסון) מתפשטת היצאנית הקשישה המתגוררת בקומה השלישית. זה לא טוב. אי אפשר לסגור את התריסים מחמת החום. והיא מכווערת כל כך! ואתה, לך ואל תסתכל כשהיא מטלטלת את אבריה הבלים בדיוק מול קצה חוטמך. אני מפנה את מבטי ונאנח. גם לידיה נאנחת. הקדחת הזו...!

מה מתרחש למעלה, מעל לחדר היצאנית? הו, זוג צעירים. מסכ־נים. אין להם מקום טוב מזה להתיחד בו. בגילם, הייתי מסתפק בגדות הירקון או באחד מספסלי השדרה. אבל בגילם ישבתי במחנה. ואני עוד זוכר כיצד עברתי את הגדרות בין המחנה לבין מחנה־הנשים.

בזחילה, כשהעצם הבולטת והעירומה שבירכי מגרדת את האדמה הדחוסה, היבשה והנוקשה, וכיצד מצאתי את יהודית (היא מתה ב-1943; לא הצליחו להרעיל אותה; היתה חולה בשחפת). הצריף היה שחור, שחור מן הלילה (לעזאזל, מדוע לא מחשיך בארץ מזרחית זו?) ושמענו הרבה קולות. היה טוב, אפילו כשהשומר עובר ליד הצריף. מיתת-נשיקה. אבל כשהתעוררנו ומצאתי את גופה הקר של הזקנה במיטה הסמוכה לא היה טוב. מיתה ונשיקה. מוזר כמה מסוגל להיות האדם אנוכי ברגעי תשוקתו.

מימין, על הגג רחב-הידיים של הבית ההוא, גרה משפחה לא מעניינת. יש שם צעיר, "סווינגר" ממש. הוא רוקד יפה, אין מה לדבר. לא כמו רוב הצעירים המטורפים. הוא רוקד בסיגנון מעודן, מדויק, מלא-התאפקות. מדי שבוע, בדרך כלל בליל ששי, עורכים מסיבה על אותו גג. היום יום שני. אין מסיבה. אבל ההוא — מתאמן. זהו סוד ההצלחה. וודאי אמר לו אביו: "התאמן! התאמן! למד ולמד ולמד פעם נוספת את סודות המקצוע!". והוא לומד. הפעם עם ג'ינג'ית. ניכר שהיא רוצה יותר בו מאשר בריקוד. אבל הבחור מברזל. ככה? או ככה? או אולי ככה? כן, היא אומרת, כן. מנענעת בראשה, בסיפוק. ככה. ירכה נוגעת ברגלו, היא מזדעזעת. לא ככה! הוא אומר. ראשו נע לשני הצדדים, בתקיפות, ימינה ושמאלה, שמאלה וימינה. תלתליו השחורים, המבהיקים, עפים ברוח. המנורה הלבנה חותכת את דמוי-תיהם הדבקות (זיעה על מצחו; שפתיה אדומות מדי בשביל ג'ינג'ית) — כמו צללי-קרטון שחור.

מאחורי איזו ארובה בוקע קול: יש-רא-אל! בוא הביתה! יש-רא-אל...! הכל בסדר, גברתי. לידיה תחלים וישראל ישוב הביתה. הם תמיד שבים. לעתים באחור, כמו גרטי כשנמאסה עלי ועברתי חדר. השכנים סיפרו לי, כשבאתי לקחת את חפצי כעבור חודשיים-שלושה, שהנערה חיפשה אותי ללא הרף. אפילו ישנה יומיים בחדר; אחר כך

גירש אותה בעל הדירה. גם אז גרתי על גג. זוהי מחלה כרונית אצלי ; אני אוהב את האוויר הצח, את מראה הדמויות מגבוה, את תחושת החופש.

צופר מכוננית. טרטור מנוע. הזבוב נעלם, ברוך השם ! הכל בסדר, לידיה. את רוצה כוס תה ? אני תוקע את התקע לקונטאקט החשמלי (את שמו בעברית איני יכול לזכור. כמה שזה אידיוטי !). הקומקום מתחיל לבלבל את המוח.

ככה, בקבוק קוניאק. טיפת קוניאק מעולם לא הזיקה לחולה. ביחוד ללידיה. לידיה... חלום ליל קיץ. צעירה ממני בחמש עשרה שנים, וכאילו הוכנה לפי מידה עבורי. היא אינה אוהבת אותי — רק בהמה גסה מסוגלת לאהוב אותי מקץ חמש שנים במחנות, ועוד חמש שנים בעיסקי שוק־שחור, שהכהו לחלוטין את תחושת־העולם שלי. עד כי הכתיבה הופכת לתרגיל מייגע ומענה — ועוד בעברית !! ! — אבל לידיה, החביבה, מבינה אותי. והיא מרוצה ממני. מדוע ? גבר בבית. בגיל שבע כבר נתנסתה בחיים. בן דודה המנוול... בגיל 14 היתה לשפחה בביתה של איזה משפחה „שיכנוזית“ (כמה שאני שונא אותם, את הפסוידו־אזירופים הללו, אלוהים !); עד שלמדה, בכוחותיה היא, לתקתק. אחרי כן, הכל הלך, — ככה היא אומרת הכל הלך בסדר גמור. כן, והצבא ; היא הגיעה לדרגת רבט"ית. גאה גורא על שהגיעה לרבט"ית. כמו כל הצבריות, היא מיליטריסטית מושבעת. את כל הזבובים הוצאתי לה מן הראש, רק זה לא. הצבא שלנו ! אפשר להאמין שהיא מדברת על שחקן קולנוע. ובאמת ; אותו המבט ראיתי בעיניה של נערה משכונת התימנים הסמוכה, כשתיארה את סרטו האחרון של קריק דגלס.

התה מוכן. קחי ! חווזי. היא חלשה מאוד, זיעתה הכתימה את הסדין, כתם צהוב גדול. כתונת הלילה הדקה דבקה בגופה הצנום. מדוע היא לובשת כתונת־לילה דווקא עכשיו ? לידיה אינה צנועה.

ראייתה שוטפת את הגג, עירומה כביום הולדה. ובנו של בעל-המלון מתבונן בה בתאווה מן הגג הקרוב. אלא מאי? בעת מחלה יש ללבוש משהו חם. ביחוד כשחום גופך עולה. כך אמרתי לה פעם, ועכשיו זה מתנקם באומללה. היא אינה מוכנה לשמוע בקולי, להסיר את הבגד הרטוב, שאפשר היה לסחוט ממנו כמחצית הקערה של מים. היא נאנחת. איזה פלא...!

לידיה היא יצור מוזר. כמו כל הצבריות. כשפגשתי, חשבתי שהדבר ישאר בגדר הרפתקאה קצרה. איני טיפוס של אדם נשוי. אך אנו חיים כבר כארבע שנות חיי אישות. אפשר להאמין שבתקופה כזו היו מתחוללים קרבות עזים בינינו. אבל הכל בסדר. שקט מופתי. אני לא מבין אותה. כל בחורה נורמאלית היתה משליכה פרוצוף כזה מזמן (כפי שאמרה פעם חברתה נחמה, כשחשבה שאני לא שומע). אין לדעת. בחורה אינה פועלת לפי הגיון. כמו גבר, בעצם.

אוֹ-הו! סוף-סוף; משהו מתרחש. על הגג המרוחק, גג הנמצא בתחום ראיתי רק משום היותו מרומם מכל הגגות שבסביבה, זולת גגי, מתחילים להתקוטט. עומד שם חדר קטן. מבעד לחלון הפתוח רואה אני את הבעל, גבר שעיר ואדום, שור אבוס ורתחן, נוטל את הנעל של אשתו ומתחיל להכות אותה. היא צורחת. אינך רואה אלא את זרועותיה מנפנפות מבעד למסגרת המלבן המואר. והגבר השמץ, בגוף פיה לבנה, מבהיקה, מרים ידו ובה נעל אשה, ומכה מכה. מכה. אלוהים! הוא ירצח אותה. אבל הכל מסתדר על הצד הטוב יותר. כעבור מספר דקות הם מתנשקים ומתחבקים, כמו שחקני-קולנוע במערכה ה-13. אחרי כן, בהיסח הדעת, היא סוגרת את החלון. האור כבה. "האפי אנד".

רוב החלונות כבו, עכשיו, סוף-סוף, לילה. שחור, ברור, חד משמ-
עי. ככה צריך להיות. האוויר קר, סכין מכוונת לחזי. לידיה ישנה. היא

יפה בחושך. הייתי רוצה לגעת בגופה החם, הרטוב. אסור. קדחת, זוהי מחלה מחלישה. לידיה... תודה לך, תודה לך, לידיה. בלעדיך לא הייתי קיים. בלעדיך לא היה לילה שחור. בלעדיך הייתי מוצא מזמן את שפת הים ואת הגלים המלוכלכים, כמו האנס, כמו פרידריך שורק את עצמו מן הבניין הגבוה — איך שמו? הו, כן, הבניין המרכזי! — בלעדיך, לידיה, לא הייתי עובד, לא הייתי כותב, לא הייתי לומד עברית. הייתי סמרטוט בלעדיך, לידיה. את יודעת? וודאי שאת יודעת. בטח. לא, אסור להגיד בטח. לידיה לא מרשה... היא שיגעה אותי, עד אשר הסכמתי לבקר באולפן.

לידיה.

הרחק, כנופיית פרחים עוברת, צוהלים וצוחקים כמו ערבים לאחר ביזת יישוב יהודי. פראים! נראה לי שהכל שחור עכשיו. שחור כמו פחם. כמו מכרה. אלוהים! רק לא זה. בזה איני רוצה להזכר. במ־חנות, כן. במעשי העינויים, במשרדי הגסטאפו.. אך לא במכרות. את זה איני יכול לשאת שוב.

די! גמרנו. לא אוכל לישון, גם הלילה, ליד החלון הפתוח. אאזין לנשימתה הקודחת של לידיה, חברתי הצעירה, אתבונן בחלונות הכ־בים, אחד־אחד, כמו כוכבים. אראה את הדמויות על הגגות השכנים, נמתחות ומתרפות, צללים ברורים על שמיים שחורים. ולעת בוקר, כשרוח שקטה וקרה מנשבת מכיוון הים ועוטפת את גופה החם בשמיכה של רעדה בלתי ברורה, אכסה אותה בסדין שני. אתפשט, ואשכב במיטה הצרה אשר אוציא מתחת למיטתה. ואזכור. בחיי שאזכור את הלילה. על הגג. ליד מיטתה של לידיה החולה.

לך תקנתי

לך תקנתי. אצל.
אתפלל אל אורף הגנוז.
לירקות הצוקלת אצפה.
עוגב נגנחך —
צפון במיתרי — נשמתי.
רפו מיתרים מתוחים —
מרפיון צפיה עקרה:

...ונשר שחור-ליל-קדקדי...

פְּרִידָה

ידע ידעתי כי יום עוד יבוא.
ושירת הפרידה תושר ותגון..
באמת הקינות של פוס הרבות.
או כילל פן תוצה בלי בית וגן.
הכובש המנה חרישית בלבבו.
נאבק עם תקוות לא סגג את סגן
ועם כסופים שנגזו — כעם פלאובות.

ן ד ו י

לקול צצתה הקורא במדבר ישותי הנלאית
שעה לא שפיתתי. דאה לא ידעתתי לדאות.
לעוט על פגרי חלומות טרפום ימי-אפל.
ברום עולמו הקרב של צלמון אלמוני.
אשר נכננו הקרח עלה על לבי הגבן.
שועלים, ערמונים וקנים רצוצים בשבשבת נוגה.
צתידות שנדמו על כף שקצרונית של צקר.
ימים זהובי-בקרים. זהורי-צהרים, גוהי-ערבים.
שעות המקפלות בתוכן מנגינות שנים ודורות.
צדרי שרצפי, שצירי-מדשא, ורביבי-עשפי.
ירקותם הנצחית הצמדה לצית אבדון קמלולי.
פרפרים מיבשי-כנפים נשרו על תלי-צדנים.
ברמץ-לדות שבגרה ללא צת והקשישה:
והבהוב אחרון של הנר הקדוש שאני הדלקתי.
או ידליקוהו אסר שאפנה — — —

האורות הבוֹדֵדִים שלי

האורות הבוֹדֵדִים שלי
הבוֹדֵדִים להקאיב
להקאיב...

האורות הבוֹדֵדִים שלי
— שלי שלך שלו —
— שלכם —
של כל אנוש נושם.

האורות הבוֹדֵדִים שלי
— כשהם שלי —
בוֹדֵדִים להקאיב.
האורות.
שלי
עצמי.

לא נאחזו בי דָּבָר

לא נאחזו בי אדוות

של סופה

של צְרָגָה

שֶׁ כָּל-שָׂהוּא.

לא נאחזו בי כָּלֵל.

רק סופה שֶׁסָּעָרָה

וּצְרָגָה שֶׁבָּעָרָה

אִי-שָׁם בְּחֵלֶל.

נתמַשְׁקָה...

לא נאחזו בי כָּלֵל

לא סופה

לא צְרָגָה

לא אָבָק.

לא נאחזו בי דָּבָר

לזכר...

ארן צעיר מתמר בתכלת הרונה
חריפות של שרף בגזע הרוגש
מליוני מליוני מחטים מצל למצע
שלכת ארנים נוקלת — לאטה.

תלפלים וציני זהר, הנה הפל?
רוח נשאת בגבהים
זו הנהיה התהומית ממרתקי הזמנים
אל האחד, האהוב, הטוב.

נדעתי אשר מתעקלים השבילים
וישרת המצגלות תתצות בשיאה
אין מאום מאחורי אותו
קסם פורח של נצני בראשית
ריקניים.

קרת מאד סיל אלמוני!

טן - דו

ירח עגל היה ושתקן אותו ערב, נגוהותיו חורינים. היא ואני
נסתכלנו בו ורשמי עצבנו בפנינו.
היתה שלוח. רחובות עיר ריקים היו.

אי פה אי שם עבר צמד חמד חבוק נתון בעולם אהבתו.
גם כלבים היו, מועטים, רובם שוטים ובודדים, יבבתם חנוקה.
שחתי לה לנערתי, זו שהלכה לצדי — ראי מה נאה לילה זה.
השקט מה רב!

הסיטה ראשה כשזר שער זהוב עוטרנו, חיכה ושתקה.
אפריון כוכבים זה וירח מטייל זה אורם נאה — הוספתי — תקוות
רחוקות הם... עולמות רחוקים...

ושוב הפשילה עטרת זהבה שרוח שוקטה מגלגלת בה גלים כרצונה.
ונבטה ערמונית וחייכנית. עיניה קרנו...

חפשתי ברשומי פניה שותפות, המשיכה ושתקה.
נסתכלתי בבתים האפלים שכולם שלות תנומה שלאחר יום — צלם
הלך כבודות. פנסי רחוב שמוטים היו, כגרוני תלויים, אולם הללו
מאירים.

האדבר על אלו?

הרהרתי חפשתי פתח לאמירה שהיא ונשתתקתי. מין מחנק בא בגרוני.
צעדינו רשמו רשומם. המדרכה ענתה להם בהד עמום ועייף.

הזו נערתִי ? — ושוב שתיקה. הלכה וקרבה אצלי, והייתי נרעד כל אימת ועגולי גווה דבקו כל שהוא בבשרי. להטתי — היה זה חמה שהגיח ובא ממנה במשב אביב סוער.

מבלי משים אחזה בי. משהו נשתנק בי עד גמירא — הבטתי בעולמי הקטן היא ואני, וגל שמחה וגיל לא ידעתי עברני — הייתי כשכור. יודע אתה אמרה : נשמת משורר בכך, ואני חבה יתרה לי לכגון אלו. אל אלהים והרי שתקה...

יפה, לא כך ? שאלה.

אכן עולם יפה ומתוקן ברא הקב"ה עניתי.

ואנחנו כל כך קטנים — אמרה.

לא היה הדבר בפני.

חבקותיה — לא סרבה, נתרפקה. אהבתיה. — היה הלילה שקט וגבוה. עד לביתי עוד כמחצית השעה — הלחישתה. לו תהי חצי השעה לחצי שנה — מלמלתי.

מכונית של סתם מטרטרת... ריח אדי בנזין נשתייר בשולי הרחוב. כל כך מהר — אמרה — בודאי שעתו אצה לו עניתי, וחרטה כרסמתני על משפט סתמי זה שהפלטתי.

רציתי כי תקרב ; הייתי אני בעולמי והיא בעולמה ומעלינו אפריון כוכבים.

מרחוק עלה קול שכוי משכים.

תוגת מרחב

חמה שוקעת על פני ארץ ורקיע, האדימו עבים מדמה הניגר,
ארץ נגהה בשלהבתה הגוססת, שמים וארץ חיזקו ברית נצח בלהט
בשיקת דמים — לאור הלהב הדועך. אט אט גוועה שמש, אספה נוגהה ;
עוד בער אשה במערב — עד כבה ולא היה. תבל עמד משתומם למראה
שגב נורא, עצב פרידה שכן עלי כל.

השחור, המנצח, החל מצליף שוטו על פני מרחב, זהרורי יום דלים
ואפורים ניסו כוחם במלחמה חסרת תקוה — עד חדלו. אופל נשא
שלטונו ברמה, עטף תבל, שמים וארץ טבעו בו — אבדו.

והנה שולהבו פאתי מזרח, פלח ארגמן האדים האופל ; מלא צפיה
וחרדת קדש תבל עומד, צופה לפלא המתרחש — לזוהר העולה ומנצח.
אולם, אהה... רק צלו החיור של זוהר, גח, עלה מעולם צללים
ורפאים, הכסיף באורו והבהיק — תבל עטה אכזבה ותוגה הדהדה
במרחב...

לגאון - ישראל

א.

למנצח - שיר צתי.

דהרי בת-ארי ישראל הנצור בשבילי-ארץ-סגה ומשה הרצה
 על גדות נילוס-סואץ כבר טבעו רכבי-גוי ומיטב פרזלו ואונו הפת-צד
 פרשי יונתי ברת-און-הנשאים כנפיד-חפה צד שיחור ומדבר
 ותקצי צפרני-הברזל, קני-תותח, לרוצץ ראש אויב ופרעות-קדקדיו.
 וצמי שר-של-אל באש-דת לגבורות - לא עוד עם לשרקה ולבוז-ממלכות
 כי צמי עם גדול, עם-נבחר-בעליל, גור ארזה הכובש לרצון-שוכני סגה
 כי ארצי ממקרה שצינייה - גבהות, ולבה - נסיקה במשעול-הסוזון...
 עוד יריעו שופרות-מוריה קדמונים ויצירו גדודים מסרמון-הלכן
 ולקול צליל לוי ככינור יצנו פצמי אבירי החונים בסיני
 ולנגון חלילים ומצלמים נוקשים יצלה הד-השיר לפרסות סוסייהם:
 פרזל-נחושה - מנצחך בת דרום! וסרדיוט-המצרים לא ירפך במצרי.
 תוצפות-הראם - שריונה, הגליל! ויוזנן-גוש-הלב ימחץ סור ולבגון
 וסלמיש-הצורים - לבנה, יהודה! ואש-האריאל תלסך צד ירדן...
 ומראש-הפסגה יתנצב הנביא וציניו בברקים וכוכבי-הבקררים
 ופורש שתי-זרועות-הברזל למרומים יברך את ברכת הרכבות והאון:
 תבואתה לראש עם-גדול-לאלקים, ימחץ משנאיו צדי מן-קומון.

גאום מסיק-הפכשן בעת-מערכות.

„ישלח עזרף מקודש ומציון יסעדה“ —
 ממרום ההרים בציון רוח-הקדש נוטפת
 זבים דברי-עסיקה כדבש הגולש מגבעות
 וכחלב המשופע מצטין ומשד האשה המינקת
 נצב המסיק על הקר ודבריו כלהטת-אוכלת
 תלחה את חלמיש-ההרים וצורי-הגקעות יתמוגגו.
 „כל און בישראל מקודש לגבורה של מצלה
 ביודעים ובאין יודעים

רוח שולטה בקשר, אדם מקדש לגבוה
 מלכות-ממרומים מתגלית במלכות-האדם הצורת
 מצט מן האור הגנוז מפלש לו דרך אל-מטה
 זיו כוכבים מתגלה — בא מזיו שמשות של גבוה
 זמר בפיי-הבשר — רנת-מלאכים היא מלמצלה
 גיל ורנה של מטה — שלום עולמים מלמצלה
 עם אלקים הניחיד — אות יחודו של אלוך
 עם אלקים הנוצח — אות נצחונו של אלוך
 און בקשר ושרירים — און בכחות של מצלה
 כל און בישראל מראשית — מיצד לקדושה של גבוה
 וכל רכב-ברזל ושריון בא בסוד אש-הרוח.

כַּצֵּין בְּרִית־קֹדֶשׁ שֶׁהִיא חוֹתֶם־אֱלֹקִים בְּכֶשֶׁר
 כֵּן הַשְּׂרִיּוֹן בְּבְרִית־צֶם שֶׁהִיא הַחוֹתֶם שֶׁל הַחֹמֶר,
 גְּבוּלוֹת־הַבְּטָחָה שֶׁמִּלְמָטָה — צֶלֶם אֱלֹהִים מִלְמַצְלָה
 בְּרִית־דָּם לְאֲדָמָה הַנִּכְבָּשֶׁת — גְּלוֹי הַפָּנִים הַקְּדוֹשׁ ...
 מְשִׁים הוֹמָה כְּצִיר — קְרִיעַת־אֲזִיקִים הִיא מִלְמַצְלָה
 צִיר הַנִּבְנִית מִלְמָטָה — הַכֶּשֶׁר בְּגֵזֶן שֶׁל מַצְלָה
 שֶׁבֶר־צְרִיץ־וְאֶכָּר — גִּצְרַת אֱלֹקִים בְּמִקְטָרָג.
 אֵשׁ בְּכַבֵּשׁן שֶׁל מָטָה מֵהַסֵּךְ כְּבִשְׁנִים שֶׁל מַצְלָה ...

ג.

וּכְצִיר־שֶׁל־מְשִׁים־מִזְמוֹר

וּכְצִיר־שֶׁל־מְשִׁים גְּבוּהָה בִּיהוּדָה מִבְּהִיק זֵיו־הַפָּנִים הַקְּדוֹשׁ
 וְשַׁעֲוֵר־קוֹמַת־הָאֱלֹקִים עוֹלָה כְּסֵלִם־יַעֲקֹב נוֹשֵׂא־נֶס־מִלְאָכִים
 וְיוֹשְׁבֵי חֲדָר־צֶר־מִקְמָר בְּר־שָׁנִים אֲשֶׁר לִמְסִיק־הַכְּבָשָׁן־צֶל־הַקֶּר
 נוֹטִים לְכַבּוֹת לוֹהֶטִים בְּתַפְלָה לְאֱלֹקִים הַגּוֹשֵׁר בֵּין הָרִים רְחוֹקִים —
 בֵּין סִינַי־קוֹלוֹ לְבֵין מוֹר־גִּגּוֹנוֹ ...
 וּבְהִשְׁמַע דְּבַר מְסִיק הַכְּבָשָׁן צֶל הַקֶּר
 מַצְלִים אֲבוֹקוֹת צֶל הַר־הָאֲדָם וּמֵהֶר־אֲלֵי־הַר גִּפְנוֹף וּבִשׁוּרָה:
 בְּגֵזֶן כּוֹרְצֵי־בֶרֶךְ לְאֵל יוֹם וְלֵיל, בְּצִירוֹת וּבִשְׁנָת, צֶל הַמּוֹר הַנִּכְבָּשׁ;
 וּבְגֵזֶן לֹחֲמִים הַהוֹלְכִים לְגִבּוֹרוֹת לֹא מִדְּצַת־צֶצְמָם, בְּרִצּוֹן אֵל שׁוֹכֵן בָּם:

יברצון שוכני-סנה ומשה הרוּעָה וְדוֹרוֹת רַבָּנָן וְסַכְמֵי-יִשְׂרָאֵל
יברצון מדורות-הגולה בוצרות מוסקות וסמוקות מן הדם, מן הדם
יברצון לגיונות-גבורים אחרונים בני-גֵרֻם וּתְלִיּוֹת, נִיצוּצוֹת-מְשִׁיחִים
שָׁמְהוּ בַתְּפִלוֹת לְאֲדַמַּת-הַבְּטָחָה וּלְצֵם-יִשְׂרָאֵל הַגָּדוֹל-בְּצִלֵּי
צֵם-מַלְכוּת-אַלְקִים מִתְגַּלִּית בְּעוֹלָם: בְּתוֹרָה, בְּנְבוּאָה, בְּכַהוֹנָה וּבְמַלְכוּת
בְּגִין אֱלֹהֵי כָלָם

עולה היום און-ישראל וגואה ממקנה-הגבורה הקדוש ונוהה
לחלש כל גוים שכחי-אלקים מצפון צד דרום לקצוות רחוקים.

יבציר של משיח זורח הזיו ואורים השמים ביום ובליל
משמש-פניו של כהן-הגדול ...

בציר של משיח בשמי-נגונים ומתק פושט בתל-האוויר
ימרן כנזרו של המלך-דוד ...

ולבית-אלקי יצלו לשמחות כל שרי-יהודה ומנצחי-מצרכות
יכל און תשמע את הקול מסיני המנגן חרישית ובו עז-שופרות.

רחוב יש בירושלים
 עולה ואינו יורד
 קצותיו שולי אפק
 שחור ופתו מטת רקיצ
 ופונה הדרך מצרבה
 אל מול פני שמש שוקצת.

מה קלו הרגליים
 פה קרובים השמיים
 לילה בין כוכבים
 אסיר אורות משתובבים.

ערב. פוף וצמר
 מקרי מרפכת הליום
 גזות וקב מצל הקביש נרומד
 רום גם נושבת
 בצניעותן מהתלת
 חורי כחול לשמלות פז
 סרטי נוי למחלפות.

פדר פנים בשרק שמש
 הפר צגמימות דמדומי עולם
 רפרף צל מתרי תקנה
 ענני אורה !

" ב ק ו ר "

החדר היה רחב וגבה קירות, וריח של אתר שרה בו. אתר ? אפשר היה זה ריח אחר כלשהו. טרפנטין, או אפילו שמן רהיטים. ממקום מושבו יכול היה רוברט לראות את הברק הכבד של השלחן בפנת החדר — עשוי עץ כהה ומגולף פתוחי חיות. על גבי הזכוכית השחורה סודרה בדיקנות מערכת מכשירים נוצצים. נחשת קלל, ללא ספק. שחורים ומגולפים היו גם הכסאות הפזורים סביב, המנורה, כן העתורים. הוא לא העיז לקום ולבדוק את הכורסה עליה ישב ; פן יתברר כי השעיין את ראשו על לועה הפעור של חיה מעץ. רפוד העור החום היה מהוה בכמה מקומות.

רוברט הצית סיגרית. המאפרה, כף יד של אדם בעלת אצבעות מפושקות, היתה מלאה זנבות סיגריות. התאמץ לזכור מתי עשן אותן. והלא יתכן כי היוו כאן משהוא לפניו, יושב בכורסה זו מעשן אותן סיגריות ממש ? המחשבה הטילה עליו מורא. שלח ידו לקחת עתון ונתקל במנורה מימינו, נעוצה בראשו של עמוד שגדמה כעולה מן הרצפה. לרגע נתאווה למשוך בשרשרת ולראות איך מסתגן האור דרך פיו המחוטב של האריה ; אבל בחוץ היה אחר-צהריים בהיר וחם, והחלונות פתוחים היו. חשב שהוא יכול, אם ירצה בכך, לקום ולעמוד ליד חלון. זה לו דקות מספר שהוא יושב על מקומו, משחק בידו באצבעות המאפרה, והושב מה מעשיו בזה. שוב ושוב נתערבבו מחשבותיו.

החששות, שעוד בבקר זה היו כה איומים בעיניו נטשטשו ומוראם פג משעה שהביאם עמו לכאן. משל אימתו של המקום היתה גדולה מן המתרחש מחוצה לו.

קוצר רוח תקף אותו. נטל חוברת צבעונית, עשויה נייר משובח; צלומים ושרטוטים מלאו את הדפים המבריקים — דגמים של גלגלות, עצמות, חוליות. מן השער צחקה אליו בחורה שוכבת, ומכשיר חשמלי בעל חוטים רבים מורכב לראשה. הניח את החוברת, והביט על החלון. צריך פשוט לקום ממקומו, זה הכל. ללחוץ את הבהונות אל הרצפה, למתוח את הברכיים — לקום. הביט על החלון השני. מתחתיו עמדה ספה צרה מכוסה שעוונית צהובה, ועץ זית גדול ממול זרק עליה צללים.

ואז עברה בו תחושה ברורה של אי ממשות, כאילו היה יושב בתוך חדר עשוי לתפאורת תיאטרון, בשעה שבין שתי חזרות. דומה כי הרגיש כך למן הרגע הראשון, שעה שנכנס לחדר וראה את המכשירים הנקיים מדי מונחים על הזכוכית המבהיקה. או כשהבחין בתמונת שלד בגודל טבעי, התלוי על הקיר מאחוריו. או שמא הגיעתהו תחושה זו רק ברגע שהרוח פתחה חלון בדירה שממול, ורוברט ראה ספה מחופה משי ירוק העומדת לרחב החדר, ושטיח לבן כשלג פרוש למרגלותיה. לא היה שם איש. הוא לא חכה שיהיה שם איש. העץ הסתיר את הקיר ואת מחצית המרפסת, אבל רוברט יכול היה לראות את הדירה כולה מבעד לקירות. הוא ידע שהיו שם שיחי וורדים, וכסאות נוח עם הרבה כרים צבעוניים. ידע, שעליו להיות שם. לצנן את רגליו היחפות בשער הסמך של השטיח, ולחוש את המשי הקר חודר בעד עורו. חשב שהיו שם מניפות סיניות גדולות ומזרקה של מים בתוך תבנית בטון, ואולי גם זמיר בכלוב. ובפנת החדר עומד נבל גדול עשוי זהב ושן, שהרוח פורטת על נימיו. רוברט ישב על הכורסה השחורה וחשב שעליו בוודאי להיות שם; אלא שהחדר ההוא איננו, ממש כפי שחדר זה בו

הוא יושב, איננו במציאות. מעולם לא היה בו לפני כן ושוב לא ישוב לכאן. ורק עכשיו, מוטל עליו להביא איך שהוא לידי סיום חלום זה שהחל בו שלא מרצונו. תמה, מהו המשכו של תפקיד שעליו לשחק, ומה הם הדברים אשר יאמר לרופא, שיכנס וישאל לרצונו.

דפיקה קלה בדלת. אחות בסנר לבן נכנסה ושאלה דבר מה. רוברט סבור שענה כהלכה, גם שאינו יודע בדיוק מה שאלה אותו. היא הביטה בו באהדה והניעה בראשה. "היא חושבת שאני החולה", הרהר רוברט. נזכר, שלפני רגע סבר שאמנם, הוא החולה.

הרופא נכנס.

— סלח לי על שאלצתי אותך לחכות, — אמר, וחיך באדיבות. וכל הדברים חזרו פתאם לממדיהם הרגילים. הוא היה צעיר מאד, כבן גילו של רוברט, ולבש חולצה מנילון צהוב ומכנסיים אפורים. הוא נראה פשוט ביותר ואדיב. חיוכו הקניט את רוברט, שבקש לומר דבריו במהירות ולהסתלק מכאן. הדברים שערך במוחו במשך הבקר, שעה שהסתובב סעור ברחובות העיר, שבו ואבדו את חשיבותם. דמה שהמ' דובר הוא בענין של מה בכך, ואפשר שברובו — פרי דמיונו בלבד. רק התרגשות פזיזה הביאה אותו לכאן, ודבר זה בקש עתה להבהיר לרופא בחולצת הנילון.

— שמך, אדוני? — שאל הלז.

— שפירא. רוברט שפירא.

— ארץ המוצא?

— הונגריה, ואחר כך אמריקה. כשעלינו ארצה...

— אדוני נשוי?

— לא. אני גר עם הורי. כשעלינו ארצה...

— הכתבת?

— יד המעביר, בלוק 243. אבי היה סבור...

— רגע אחד אדוני. עוד מספר שאלות. מה גילך, בבקשה?

— דוקטור, — רוברט התאמץ לטשטש מין כעס משונה שחלהל בגרונו. באתי כדי לבקש את עצתך ביחס לאבי.

— אהה. — אמר הרופא. — מה גילו של אביך ?

— בן 54, — ענה רוברט, — נשוי, עובד כרואה חשבון ב"חברה קבלנית לבנין".

— אהה. — אמר הרופא, ורשם בפנקסו.

— מעולם לא היה חולה לפני כן. לפי מקצועו הוא סוחר. סוחר עורות. ו...!

— כן ? — שאל הרופא בהתענינות, שהפיגה את רצונו של רוברט להמשיך בספור. פתח ודבר במשפטים קצרים, מבקש להכניס בהירות ודיוק בדבריו, נתקל ומסתבך ב"הדברים נראים כך" וב"אפשר שאני טועה". הרופא האריך לשאול לפרטים, מתעכב בנקודות קטנות ומהסס לפני כל משפט. רוברט המרוגו חשב שאך ייצא מכאן ישובו החיים להיות קלים ונעימים כשהיו, וכל העומס המיותר הזה של דאגה לאביו ישור מעליו באחת. עכשיו בטוח היה שנפלה טעות. החשש והדאגה שנקרו בלבו הבקר בטעות יסודם. כעס היה בלבו על הרופא, המקבל ברצינות חמורה כזו את פטפוטיו.

סוף סוף הרפה ממנו, ורשם על ניר כתיבה מצועצע ומודפס. מספר מלים בכתב חרטומים.

— זה ירגיע אותך, — אמר, כשהוא קם ונוטל את ידו של רוברט. — אבל אינני מאמין שלומן רב. עליך לשדל אותו לבוא עמך לכאן.

רוברט יצא את החדר. היה לו לאותו בית פרוזדור ארוך, מחופה שטיחים צבעוניים. תמה, מנין לו לרופא צעיר כל כך שטיחים עתיקים ויקרים אלו. ברגע זה נזכר שאמו שלחה אותו לכאן משום שהרופא היה בן עירם ומכירו של אבא. משמע, שהלז נפטר, ופרחה זה בא במקומו.

נתן את לבו וראה בדלת הכניסה לוח שיש זעיר ומבהיק, ועליו כתוב באותיות נחמדות למראה :

ד"ר אלעזר עפרוני

מומחה למחלות עצבים ונפש

מתחת ללוח אפשר היה להבחין בכתם בהיר בדלת, מקום שם הוצאה ממקומה הטבלה הישנה עם שם בעליו הקודם של הבית — טבלה שוודאי היתה עשויה נחשת. מורא סתום ואכזרי התגנב ללבו של רוברט.

חם. שמיים אפורים מתוחים כיריעה, מגוהצים.

הרבה אנשים נחפזים מאן שהוא לאי שם.

עיר עיפה, מתנכרת. שורות בתים גדולים וחשופים, הניחו לקרני

שמש מאוחרות להשתעשע בבשרם הצרוב.

רוברט החיש את צעדיו. הוא טעה בחישוב המרחק לתחנה המר-

כזית, ולאחר שהלך רבע שעה עוד היה בחצי הדרך. חולצתו דבקה

לגבו, ושערו שמט על מצחו. עייפות כבדה הכבידה את אבריו. הרווחה,

לה צפה בצאתו מן הרופא, לא באה עליו, ואת מקומה תפסה הרגשה

מרירה של מתיחות עצבים.

כשהגיע לתחנה המרכזית נרגע מעט. הפועלים בבגדי העבודה,

מהמים ונדחקים לפני האוטובוס החורק, הזקנים חולי העיניים, הנשים

עם הסלים הגדולים, זה היה הנוף אליו הורגל מזה ארבע שנים. הוא

חזר לעצמו, ואתו יחד חזרו גם הפחדים שענוהו במשך הבקר ; מחלת

אביו היתה פתאם ברורה וממשית בעיניו.

האוטובוס עצר במרכז המעברה, ורוברט נפלט מתוכו עם זרם

הפועלים. האשה עם החבילות שנלחצה אליו בדרך, השאירה כתמי

שומן על חולצתו ומכנסיו.

בתחנה חכו שתי הבנות של השכן המרוקני, שנעלו בעליים בעלות עקבים גדולים וענדו עגילים מוזהבים. "הי, רובי", קראו אליו והוא חייך לעברן. כשפנה משם אמרה האחת: "גם כן שויצר אחד" ואחותה השיבה: "כן, אבל הוא חתיך".

רובי חצה את שורות הבתים בדרך אל ביתו. בחלק מהם כבר דלקו אורות חוזרים של עששיות, ויתרם אפלים היו, קרשיהם הכהים מזדקרים באיום אל הלילה. בקרן הרחוב היה צריף ארוך במקצת מן השאר, ושלחנות נמוכים עם כסאות עץ מפוזרים לפניו, חוסמים את המעבר. קבוצות בחורים בגילים שונים ישבו שם, משחקים שש-בש לאור פנסי לוקס. למרות השכנות הקרובה אל ביתו לא הכיר רוברט אף אחד מהם בשמו. הם הרימו ראש והסתכלו אחריו בעברו. טרם גמרו בגפשמם אם להתיחס אליו בקנאה, אם בבטול.

ליד דלת הצריף עצר. דממה מוחלטת שררה בו. ידע, שאמו לא יצאה את הבית; שימצא אותה יושבת במקומה שאצל החלון, ידיה שמוטות על גבי מעשה הסריגה, והיא יגעה מכדי לקום ולהדליק לעצמה את האור. רוברט בלע את רוקו ונכנס.

— דב ?

— לא, אמא. זה אני.

— בא חביבי, הדלק את המנורה.

רוברט נגש לשלחן בצעדים כבדים, שלף מכיסו את המצית והעלה באש את הפתיל הספוג נפט, סוגר עליו זכוכית עגולה ומפויחת. יותר מכל שנא רגעים אלו שבין חושך לחושך, דממה קודרת זו, ואת מעשה הסריגה השמוט על ברכיה של אמו.

— היכן אבא ?

— אצל השכנים. בא ושב אצלי, רובי. אמך עייפה היום.

רובי נגש אל החלון הסמוך ועמד שותק.

— איך היתה העבודה היום ?

„היא רוצה לשאול מה אמר הרופא“, חשב, „ואינה מעיזה“.

— תודה, אמא. הכל כשורה.

— אתה יוצא הערב ?

„רעיון טוב. עוד יכול אני לצאת“.

— לא, אני נשאר בבית.

— כך יותר טוב, בני. אתה מסתובב יותר מדי.

— יודע, יודע. כבר דברנו על זה.

שתיקה כבדה נפלה בחדר. כבדה, משום שהאוויר היה חם וסמיך וגוויות נבוכים פרפרו על אדן החלון. ומשום שמצויים היו דברים בלתי אמורים ביניהם. האב טרם חזר.

— הייתי אצל ד"ר שפיצר, — פתח, והוא משחק באצבעות שמאלו בזכוכית המגורה, מסובבה הילך והילך וחווך אצבעותיו.

— ובכן ?

רוברט דמה שקולה רועד, אבל ייתכן שהיה זה קולו הוא.

— ובכן, ד"ר שפיצר איננו מקבל יותר באותו בנין.

אמו החוירה. ד"ר שפיצר היה מחזרה בימים עברו.

— נפטר ? — שאלה. מפחדת היתה מן הזקנה, וזה כמה, שמכריה הישנים היו מסתלקים אחד אחד מן העולם. היא נתיראה שתשאר לבדה.

— אינני יודע, אמא. יתכן שיצא לפנסיה. רופא צעיר מקבל במקומו ; איזה ד"ר אלעזר עפרוני.

— מוזר.

— כן. — רוברט זכר פתאם את חולצת הגילון הצהובה, ואת החלטתו הנמרצת לא לבקר שם שנית.

— ובכן ?

- ספרתי לו. כאבי הראש, הדכאון, סרובו לפנות לרופאים. הכל.
- והוא אמר לך שעליו לבוא בעצמו, ונתן לך כדורי אספירין.
- כדורי אספירין ועצות טובות. איזה עצות! אמא...
- כגון? מה עלינו לעשות? האם אפשר להקל עליו?
- אמא...
- מה יש?
- אמא, ד"ר עפרוני הוא רופא למחלות נפש.
- מה זאת אומרת, רובי, מה כוונתך להגיד בזה?
- לא כלום, אמא.
- רצונך לומר...
- אינני אומר דבר. הניחי לי, למען השם.
- אמו פכרה את זרועותיה.
- מה פירוש הדבר, רובי? מה אמרת לו, מה אמר לך? ענה לי!
- אינני יודע כלום. לא ראיתי את השלט עד שיצאתי משם.
- תחילה חשבתי שאני נמצא אצל ד"ר שפיצר שלך. אבל... נדמה לי...
- אבל... נדמה לך...
- דב שפירא פתח את הדלת ועמד בה. עיניו הבריקו, שוטטו סביבן.
- נתקלו בעיניו של רוברט ודעכו.
- איך כאבי הראש, אבא? — שאל רובי בקול רך.
- כל תשובה לא באה. האב גרר את רגליו בכבדות, משך אותן לכוון כסא הקש שבפנה. ללא רעש צנח גופו המלא, התקפל בתוכו וקפא.
- אשתו ובנו הביטו אחריו. מבטיהם נצטלבו זה בזו.

א ח ו ת י

פז שמש עוֹטְרָה הַיְקוּם בְּאוֹרָה
 אור רז וְצֶפֶף שׁוֹטֵף וְעוֹטָה סְפָרָה
 לא מֵחוּ אֶת יְגוֹן הָאֶתְמֵל שְׁאִירֵעַ
 גַּם נִבְכִי הָאָחוּי שׁוֹב פְּצָחוּ בְּשִׁירָה.
 אִי מוֹל סוֹד הָאֲנוּשׁ הַנּוֹגֵן בְּגִתִּית
 שׁוֹב אֲשַׁסֵּק אַחוֹתִי כִּי בְּכִית.

צַת פְּבִים פְּצַמְתָּם מֵרְפִינִים בְּאִימָה
 הוּא הֵלֶךְ לְצַדֵּךְ מִחֲרִישׁ. דוּמְיָה.
 וּבְדִידַת שְׁרָצִית נִתְמַלְאָה בְּאִימָה
 שׁוֹנָה וְסִלַּק אֶת פְּבִלֵי הַנּוּמָה.
 בְּלִילוֹת הַמְּסִתּוֹר אֶת דְּבִשְׁךָ אֶת אֶרֶץ
 לֹא אֲשַׁסֵּק אַחוֹתִי כִּי בְּכִית.

מֵה בְּכִית אַחוֹתִי וְלִבּוֹ לֹה פְּעוּם.
 הֵן גּוֹפוֹ הָרוֹטֵט, הַגִּיגוֹ הַרְדּוּם,
 פֹּה הַשְּׁקִיטוֹ גַּם בִּי הַדְּבָר הַפְּגוּם
 וְהַשְּׁפִיחוֹ כֹּל נֶעַם אַחַר בִּיקוּם.
 אֵל תִּבְכִּי אַחוֹתִי — לֹא אֵל תְּהוּ נְהִית —
 טוֹב מֵלֹאֵת אַחוֹתִי כִּי בְּכִית.

וְאֵף אִם שְׁתַּקְּמִי עִם זֶהר אֹרֶה
וְצַמְקִי לְבָבִי צַחְקוֹ בְּסִפְרָה
וּמְחוֹ אֶת תּוֹנֵת הַגִּזּוֹן שְׁאִירֵעַ
נָא חֲזֵרִי אַחֲזֵתִי וּפְצֵחִי בְּשִׁינָה
שׁוֹב הַגְּבִירִי הַלְּסֹן. פְּרָטִי הַגְּמִית
כֹּה אֲשַׁמַּח אַחֲזֵתִי כִּי בְּכִית.

זֶה בַּה סֵן-מְנוֹר

* * *

אֲנִי גִבְעוֹל דְּמָמָה,
גִּטַּע רַף בְּגֵן.
מְרִים כְּתָרְתוֹ אֶל אֶפֶל שְׁחָקִים
וְעִלְעֲלִיו בְּרוּחֹת מִתְרַצְדִּים.

אֲנִי עֵנָן דְּמָמָה,
סֵהר מִסְתַּתֵּר.
מִצַּל לְבָנוֹ עֲבִים. כְּבָדִי מְטַר
כְּטֵלָאִים שְׁחֹרִים בְּעַרְפֵּל הַקָּר.

יִקְלַב הַדְּמָמָה
תְּחֹשֶׁת זֶלְעָפוֹן.
וְסִיעוֹת כּוֹכְבִים בְּמַחֹל שְׁכָרוֹן
חֹלְדִים וְנוֹשְׁרִים אֵל שְׁצֵרִי.

סלע את אש חובק

סלע את אש חובק
ואני אותה לצטוף
בחבוק ורועות צצים
ידקרני חרמש הסהר
הפז.

יושבים מסביב להדים העולים
מבתוך התלקחות נפשות
בכמיהה מסתעפת אל
ליל צמום ושמוע
אהבה.

נצנוץ מזלות ואור דוֹצֵף
מבשר גורל אדם
החבוק עצמי צת-זמן
הממשמשים בכיאה של
אור הפקר.

הַעֵץ אֲשֶׁר לִיד תְּדַרִי

הַעֵץ אֲשֶׁר לִיד תְּדַרִי
שְׂתוּל הָיָה בְּנוֹף סְלָעִי
וְכָל עוֹבֵר (פּוֹלֵל „אֲנִי“)
שָׁכַח

הַעֵץ לִיד תְּדַרִי.

הַעֵץ אֲשֶׁר לִיד תְּדַרִי
שְׂתוּל הָיָה בְּנוֹף פְּרָאִי
וַיּוֹם אֶחָד נִפְקַח עֵינַי
בְּרֵאוֹת

הַעֵץ לִיד תְּדַרִי.

הַעֵץ אֲשֶׁר לִיד תְּדַרִי
שְׂתוּל הָיָה בְּנוֹף פְּלֵאִי.
בְּטֶרֶם בּוֹ נִגְעָה יְדִי
וְנָק

הַעֵץ לִיד תְּדַרִי.

הַעֵץ אֲשֶׁר לִיד תְּדַרִי
שְׂתוּל הָיָה מְלֵא מִימֵי
בְּלֵא טַפּוּס טַל מְטָר.
שְׂתִיל פְּעוּט עַל פְּנֵי הַהַר.
וְעַם כָּל זֶה חִפּוֹ לַגְּדוּל —
זְקוּף, רֹסֵב, יְמִין עַל שְׂמָאל —
בְּנוֹף סְלָעִי, פְּרָאִי פְּלֵאִי.
הַעֵץ אֲשֶׁר לִיד תְּדַרִי.

תם האון

פגשתיך.

ואני מלא און

ורמי אביב בי פועמים בשאון.

ואת פורקה ורפוינה.

אלך ערנה ורצון.

חבקתיך.

גופותינו בעוז נצמדו.

תאומיך בסגור לבי השתעשעו.

פתחי נפשנו אהדו

פלחי לשוננו נפתלו.

ידעתיך.

מוסרות נפשנו נתקו

שאון המיה נסצר פרצו.

רדש רגע ביקוד —

ותם האון.

עזבתיך.

אלך דהוינה ובורקת

וקרוחי משאון וצצבת

על רגע חלף

ונפש לא בוקת.

כוכב נפל

משהגיע לתחומה של עיר, היה ערב בשום ורענן מכין עצמו, לירש מקומו של יום שורב ומאובק. עם שעצרה המכונית בטבורו של רחוב סואן נטל תרמילו וירד בקפיצה חופזנית.

רגוש זה, שהיה משתנק בו כל אימת שהיה חוזר לעירו ממקום שהוא לאחר העדרות ממושכת, טרד בו לילך אליה, אליה בראש וב-ראשונה. והיה זה אולי בגין אותם ימים אפורים ומיוזעים בהם שוב לא היו בית ומשפחה, חברים וידידים, היתה רק היא וכמיהה עזה ומאויים סתומים.

ברגעים של מנוחה, ואלו מועטים היו, הוגה היה וחוזר ומעלה מנבכי הזכרון פגישה אחרונה שלהם, שמצוי היה בה כבכל פרידה, קורטוב של עצב קורן.

— — — שוקטים ורהויים, נהנים מחסותו של לילה שלו ובהיר ירדו לחורש שבירכתי השכונה. קבעו להם מושב על גבי קורה שמור-טלת היתה על הקרקע. ירח ניבט במ עגמומי ורפה. קרניו החזורות חומקות היו בינות לענפי האורנים ומגלות תוך כדי זרימתן זרדים יבשים וכברות עפר תחוח — לסרוגין. רוח קלילה השיקה בדי העצים אלו באלו. היקום שורר סרנדה לוחשנית — סרנדה של ליל.

נטל ידה, דקה וחטובה, והיה מלטפה רכות. נתמשכה אליו, השעי-נה ראשה על כתפו. ניחוח שערותיה, בושמו של סבון ריחני — שכרהו.

היו משיחים עד שנטלה בזרועותיו, ומחרישים נכנעו יחדיו לתחושת
השלמה שאפפה כל כולם. — — —

הרחובות המוכרים כל כך, דומה שהקבילו פניו, על אף האפלור-
לית — במאור פנים, והיו בינותם; טפיחה על שכמ, דיוקן חייכני של
מודע משכבר הימים, מילות של גמוס ורצון עז להיות מעבר לכל זה,
להיות אצלה.

אור חור בקע מחלון חדרה. סמרמורת חמימה סמררה אברי גופו.
צפה שמן הסתם שקועה תהיה בכרך שלישי של „בית טיבו“ או אולי
בחלק החמישי של „הנפש הקסומה“, ותהא מרימה כלפיו עינים בוהות
בורקות, שזה לא כבר עקבו במתיחות אחר אירועיהם של גבורי הרומן;
תהא ממצמצת אולי ותלאט: — „אתה?!“ — רק זאת תאמר והשאר
כבר יבוא מאליו.

משהקיש בדלת ביתה חש בשהיו ידיו מרעידות ותמה כיצד תראה
במבט חטוף ראשון. תכונה של מה בכך, לחשושים מבעד לצהר —
והדלת חרקה על ציריה. במסגרת אור רבועה עמדה לפניו כל כולה
כמות שהגה בה. היתה תמירה ונכלמת והדיפה בשם יסמיני קליל.
אך עיניה ניבטו חסרות הבעה, קרות. פתיעה שהממתה, הותירה מקום
לשתיקה מביכה וגמגומים חסרי פשר.

תהיה שלו נדהתה מפני אי ניחותא שחש בשל עיקשות זו שבמבט,
בשל גזן הקול, ותוך כדי כך נתחוויר לו שהיתה כאן טעות, או אולי
אי הבנה שנשתרבבו לאותם לילות סעורים.

מצא עצמו מבלי משים בחדרה. מנגד בכורסה הרכה הסב, הדור
יבוטח — זה, האחר. טעם טפל נתגנב לפיו. דומה שהיתה מלהגת על
מכתב שלא הגיע, על הודעה שלא בעיתה, על שהיא מזומנת למקום
שהוא הערב, וכולי האי — דברים שמעתה שוב אין להם חשיבות.

הכתיף תרמילו המאובק. מלמל מלות של כלום, הנאמרות תדיר

לעת פרידה — ויצא. היתה מועקה דמומה והד קולו של צרצר מנסר
במשוריו. שהה על עמדו וראה אותם, מבעד לשדרת הפיקוסים העבו־
תה, נעלמים טן־דו בקיצה המפולש של הסימטא.

נשא רגליו והלך. היה תוהה לעצמו על שהוה וחלף, ושוב נראה
הכל משמים וריקני. היה בוטש באבנים שהיו פזורות אי־פה אי־שם,
בוטש בהן בזעף, בעקשנות, עד שמצא עצמו בחורש שבירכתי השכונה.
זכר שוב פגישתם האחרונה. התמונה בהירה היתה ועם זאת מכאיבה
עד אין נשא.

בהה בשחור הרקיע וראה כוכב זעיר, שבהק לרגע באור יקרות
ולמשנהו צנח, נפל. הניד ראש בעגמה וחזר והשים צעדיו לעבר הש־
כונה, שהיתה מוטלת לה מנגד דמומה וקודרת.

נפתלי טוקר / שלשה שירים

צ פ י ה

הלמות בלב
ריאה נושפת
צלעות רמות
לשרה סרצפת

כל צליל רוצם
באפרקסת.

טפין טפטר
ברוי בקצב
קהד התוף
תפף בשצרף.

כל צליל מכה
בקצב.

תיק תק תקמתק
שעון ברטט
כיד אמן
פסנתר פורטת

כל צליל איתן
בקצשת.

חורק נואק
הציר בדלת
כצליל כנור
מנצים בסלף

כל צליל ססרתר
כמטוטלת.

ראשי צנבץ
לשוא שויתי
לא באת בתי
בקדי צפיתי.

א י ל ו

אילו
חמה ברקיע
סמאה.
אילו
שקצה בצולות
וטבצה.
אז חשף זמש
צנה נחצטף
אילו.

אילו

זרם גמס

ונגר,

אילו

גפס לבאר

ונקלא.

אז ישמו גנים

דומו נוגנים

אילו.

נאני

לא ראיתי

מאור,

צשית לי

תאור.

כי אבד לי

גמוג

כי אבד

ונמוג.

בְּלִיל שְׁכוּר קְדוּשָׁה

בְּלִיל שְׁכוּר קְדוּשָׁה

פֶּל מִזְבַּח אֶהְיֶה

נִצְקָה

וְתֵאמַר שִׁיר פְּרִישָׁה

מִהַבְּלֵי חֲזָרִיהָ

וְתִשָּׁבַע.

וְתִשָּׁבַע אַמוּנִים

בְּרִטֵט גִּפּוּף

וְתִשָּׁק.

וְתִמַּץ דָּם אוֹנֵי

וְתִרְוֶה עֲלוֹמֵי

וְתִינֵק.

וּבְלִיל שְׁחוּר תִּוְנֶה

מִמְּזִבַּח אֶהְיֶה

נִגְדָּה.

וְתִפְרַח מִקְנֶה

כִּיֹּנֶה נִשְׁכָּחָה

נִשְׁכָּחָה.

וּמְרֵמִית הַחַיִּים
מִתְרַפְּקִים בְּשֹׂאוֹנָם
בְּגִלְגָּל
וְלֵילוֹת אֶהְבֶּה
שׁוֹב חוֹזְרִים בִּיגוֹנָם
כְּמוֹ גַּל.

מִקְסִים גִּילּוֹן / שְׁנֵי שִׁירִים

קָרָא לִי בְּרִיוֹן

קָרָא לִי בְּרִיוֹן. נוֹלַדְתִּי בְּהַרֵי יְהוּדָה.
לְבַגְלֵי שְׂקָצָה הַשָּׁמֶשׁ. אֲדוּמָה.
הֵייתִי כֹה קָטָן בְּשֹׁאֲבֵי גְוֹעַ.
בְּלֵב הַהַמּוּלָּה!

אֲמִי זָנְתָה צֶם נֶר. אַחִי בְּרַח
אֶל קֶרֶת סְמוּכָה. דוּדִי — שׁוֹפֵל.
אָטָם אֲזַנִּי, שֶׁמֶט — אַךְ לֹא רָצַח.
לְחַיּוֹת לֹא קָל.

הַכֹּל בָּלָה. גְּדַלְתִּי. אֲנִי בָּאֵן.
יְדֵי מַגִּידוֹת. הַשְּׁלַח. פֶּת.
אֲשֶׁתִּי — סוּפַת־הַקֶּרֶב. הַבַּאֲלֵאנָן
בֵּין־בְּרִית וְדָת.

זְכָרוֹן

א.

אבְדָנו את הַרְרָךְ כְּאֶחָד
אִישׁ אִישׁ בְּמִדְרוֹנוֹ.

הַסְעוּדוֹת הָיוּ פּוֹשְׁרוֹת וְחַפְזוֹת
בַּק הַלְפָתָן שֶׁהָא עַל שֶׁלְחַנְנוּ עַד הַיּוֹם.

אם תִּזְכְּרֵי בִי
חֲשָׁבֵי עַל שְׁתֵּי יְדֵי הַקְּמוּצוֹת
כְּבַתוּךָ כְּאֵב.

ב.

אֲנִי זוֹכֵר אוֹתְךָ כְּחֶסֶד —
נִעְזְרִים שְׁטוּפֵי־שֶׁמֶשׁ עַל חוֹף יָם מֵרַחֵק.

נִשְׁאַרְתְּ טַעַם טוֹב
בְּגוֹפֵי הַרְעָב.

מִכְתָּבֶיךָ מֵהַלְכִים בְּמוֹחֵי
כְּחֵלֵי־עוֹפְרֵת אֲפוּרִים.

השירה הערבית בת זמננו

(מבוא קצר בלוית הדגמות).

מבנה השירה הערבית, צורותיה השונות, תורתה בת 16 המשקלים ועשרות ההיתרים והאיסורים במשקל ובחרוז הפכוה לאחת ה"קשות" והמסובכות ביותר. דוקא השירה מהתקופה הטרומ-קלסית הידועה ב"אל-ג'אלייה" (הבערות) מצטיינת במקוריות יתר ונאמנה לקרקע צמיחתה, בתארה בעושר ניביה ובאוצר מיליה את חיי המדבר של שבטי ערב.

עם שקיעת העבאסים ירד אף קרנה של השירה הערבית, שנשארה מגששת באפלה של ימי הבינים, העת החדשה ועד לתחילת המאה העשרים. התנועה הערבית הלאומית שהחלה להתגבש בעיקר לאחר מלחמת העולם הראשונה הזרימה דם חדש בעורקים המסתיידים של השירה הערבית. פרק חדש בתולדותיה זכה להוסיף דור הסופרים הלבנוניים שהגר לאמריקה.

החל מראשית מלחמת העולם השניה, כנסה השירה הערבית — סביבה, קהל משוררים רב ומגוון אשר רובו חונך על ברכי התרבות הארופאית (בעיקר התרבות הצרפתית) ומטבע הדברים גרם דבר זה לשנוי נמרץ בתפיסה השירית ובאפן ההבעה של משוררים אלה. רובם ראו היתר לעצמם להכניס צורות חריזה חדשות, שבחלקן אינן אלא

חקוי צורות השירה הארופאית החדשה. כן חל שנוי גם במבנה ובנוש-
אים, אולם לא — במשקל.

רק הדור הצעיר שהיה עד לתמורות שנתחוללו בארצות ערב
בעשור האחרון, מבחינה מדינית, חברתית, כלכלית ותרבותית; נסה
וגם הצליח לפרוק מעליו את העול האחרון של השירה הערבית —
המשקל. פריקה זו לבשה צורות ופשטה צורות, מהן שלא נטשטשה
בהן עדיין דמותם של המשקלים המסורתיים ומהן שלא נותר זכר לא
למשקל, לא להריזה ולא למבנה, מה שנוהגים לכנות „פרוזה בשירה“
או „פרוזה הרמונית“.

מובן שאלה האחרונים עודם מעוט בקרב קהל המשוררים המו-
דרני, אך לא ייפלא אם הם יהו את הרוב — בעתיד.

להלן מספר שירים המאפינים את בחירת הנושאים ודרך הכתיבה
של משוררים ערבים בני תקופתנו.

באזיק אל-מלא'איפה

באזיק אל-מלא'איפה: משוררת ערבית עיראקית מוסלמית צעירה, נולדה בבגדד ב־1924 למשפחה שרוב בניה משוררים. תוך כדי השתלמותה הושפעה בעיקר מהספרות האנגלית וכן מהספרות הצרפתית. ממוטיבי שירתה הבולטים — הרהורי בדידות, בריחה מהמציאות בקשת מחסה ומפלט בחיק הטבע אכזריות העוני ומרד כמוס. בכמה משיריה היא נאלצת להיות סימבוליסטית מיוחדת הסביבה ויראת המקום, כנראה.

פְּנִים וְרֵאִי

כְּנוֹנִי „אַנִי” וְלֹא הֶבְיֵנוֹנִי,
מֵה אַנִי, וּמֵה קִיּוּמִי הַקּוֹדֵר
מֵה אַנִי? יִקְדֶּה בַל תְּנוּחַ,
וְצַל יַחֲלֵף חֵישׁ מֵהָרָא..

מְכַלּוּל צְלָלִים

הַזֶּהוּ. אֵיפּוֹא, שְׁכַנּוּהוּ חַיִּים?
קִיּוּמִים שְׁעוֹד נִשְׁרָטֵט צַל פְּנֵי הַמַּיִם,
וְהַדִּי זֶמֶר גַּם לֹא יִגְעוּ בְּשִׁפְתֵיהֶם?
הַזֶּהוּ, אִם כֵּן, סוּדוֹ שֶׁל הַיָּקוּם?
לִילוֹת קְרוּצִים שְׁלֹא עוֹד יִשׁוּבוּ..

עיסא לובאני

עיסא לובאני : משורר ערבי מוסלימי. נולד בנצרת בשנת 1932. בשנת 1954 הוציא קובץ קטן משיריו בשם (אחלאם חא'איר) "חלומותיו של תועה". חבר באגודת המשוררים בשפה הערבית שנוסדה במרס 1955 בנצרת, ניכרת בשירתו נטיה לחופש וחדוש.

תְּלוּנָה

דייך, בת הליל, מכאוב על גבי מכאוב,
כלום נרדם העבר בין קפלי האין?
אוי, כמה נבוכתי לשמוע בת-קול!
הן, מנגינת-דמדומים ופרחים,
וצלילי מיתרים ונבלים,
ושלו אורים —
הם הם זיני..

צֶמֶד רַעִים

הו, אני והיופי צמד רעים,
אף הוא גצלם כקר ממני,
שמה גולתהו ידו של אתמול,
אחרת, מדוע לא שר אנכי?

עבד אר-רחמן ג'בלי

עבד אר-רחמן ג'בלי: משורר ערבי סודני צעיר, מהרור
החדש ביותר של הספרות הערבית. יליד ותושב ח'רטום
בירת סודן.

כ ס ו פ י ם

היה הוּי צְלִי־נֶהָר וּמִיָּם.
צוּרִים וְצִלְלִים, דוּמִיָּה וְשָׁרֵב,
וְחִזְיוֹנוֹת, הוּי כְּמָה קְפֻלִים צִלְעוֹתַי,
בְּהִתְחִילָם לִפְרֹץ בְּתוֹךְ מַצְמָקִי.
הִנֵּה יָשִׁישׁ חֲנֻנָּךְ עוֹמֵד לִי עַל מִנְתִּי,
בְּשֶׁבֶר לֵב אֹחֲזוֹ בְּסִירָה.
וּמְקַפֵּל בְּמִפְרָשׁ הַקְּרוּצַ
בְּלוּי־סִחְבוֹת עַל גְּבוֹ הַכְּחוּשׁ..
לִפְתָּע צִנְחָתִי צָלְיוֹ..
וְאַנִּי כּוֹלֵא אֶת לְבִי וְחֲרַד פֶּן יִפְרַח,
מִתְרוֹצֵץ עַל פְּנֵי הַעֶבֶר הַשְּׁטוּף,
וּמִפְּנֵם חֲלוּמוֹת נְעוּרִים..
וַיִּהְפְּכוּ הַמִּיָּם שְׂתֵּאֵם סְבִיבִי
דְּמִיּוֹת דְּמִיּוֹת צוֹהֲלוֹת,
דְּמִיּוֹת מִפְּיּוֹת וְצִיִּנִים,
וְקִיצוֹ זְכְרוֹנוֹת,
וַיִּטּוּ לְעִבּוֹר הַנְּהָר וְלִנְוֹצַ תּוֹכוֹ.

או נשצנתי עליהם ברתת וחיל,
ואראה האתמול עלי-בית ודקף.
הן לא היה זה אלא חבוק ותונה,
וחנק ערנה בדמע המר..
ניופיע סבי נשצן על מקל,
ונשב יחדו על קני-מחצלה;
"אקה, בני, אמנם אמה חזרת אלי,
אך סומא אנכי, הוי בני, ואינני רואה.."
היה היו עלי-נקר ומים
צורים וצללים, דומיה ושרב!

מיכאל נועיימה

מיכאל נועיימה : משורר וסופר ערבי נוצרי, נולד
בלבנון בשנת 1894. אחר הבולטים בקבוצת הסופרים
הערבים באמריקה. בהיותו נער למד ברוסיה (מכאן ניכרת
גם השפעת הספרות הרוסית ביצירתו).

ספרי לי...

ספרי לי עלי הלקבות, שהיו
לקבות, והפכו היום לצפר;
איך שלטו אתמול ברצונם, ולא חשבו
חשבון, בתיים, למנת המר.

שופצים-אהבה ושנאה, אמונה
וקפק, ולשקר מצפים, בכל-זאת;
הנה אנכי ממשש העפר, ואיני
ממשש דאגה או שמחה או צנות.

מישיל חדד : סופר ועיתונאי ערבי נוצרי. נולד ב־1920
 בירושלים. יזם ייסודה של אגודת משוררים בשפה הער-
 בית בישראל. בעל נטיה לשירה חופשית מחרוז ומשקל.

ע י נ י ם

..ומבין עלי הדליה.

הזוהלים על הקיר.

נשקפות ציניף השחורות

כוף מי-הנחל..

והלב המשורר.

יניצ את הגבועולים.

או ירטט האנקור

וירחף בכנפיו.

בינות הצלים.

ימריא וישוב.

למצן תרטיטהו הדליה

יתהדד מנגינתו.

חרש. מול ציניף.

ואת תאוצי לך

ישר ללא פניה.

כמאל נש'את : משורר ערבי עיראקי צעיר (יליד ותושב בגדד) מהדור החדש ביותר של המשוררים הערבים המתאגדים ב"אגודת הסופרים הערבים". בסגנונו ובדרך חריזתו בולטת מרדנותו.

אָדָם חָדָשׁ

כָּרַבֵּץ נֶחֱשׁ
 צַל מִטְמוֹן בַּמְאוּרוֹת צְמוֹקוֹת,
 כֵּן תִּרְבֵּץ טִינָתְךָ
 הַמּוֹרֶדֶת בַּתְּחוּשֶׁתְךָ.
 וְאֵת מֵאֲחֹרֵי תְּחוּשֶׁתִּי —
 כַּמִּפְרֵשׁ הַנוֹשֵׂא
 אֵת הַפְּרָא אֲשֶׁר בַּפְּרִי יִצְרָיִם.
 הוּא, גִּיטְרָה בּוֹכָה,
 בַּצְּבָצִים נוֹגִים.
 כְּבָאֵר אֶפְלָה.
 חֲרָבָה מְנִי מַיִם.. אֶרְאֶה אֵת צְצָמִי.
 וְאֵין צְצָמִי, אֶלָּא
 עוֹלָם מְלֵא כְּמַצְמָקֵי תְּהוֹמוֹת.
 הוּא, גִּיטְרַת הַעֶבֶר,
 (וּבְעֶבֶר — כְּסוּפִי, מְנַגֵּינֹתִי וְחִלּוּמוֹתִי)

קברתי. היום, אדם —
למצן יחיה במסר הקרוב,
ויהלך למנגינותיך,
סהור-לב, בשלנת האורות:
וכסופה, עוד ירח
ברתם עם בגי-חורין:
וכאש, יוסיף עוד לסער,
לקפל כל אשר ימצא
בימך, בימי,
בצבר-סי השפוף בכוסות דמיונך,
וכגבור,
עוד יבנה עולמו המקנה..
היתמוטטו, כלום,
סי שלנה וסמלה?
סיים מצמיחי-מנגינות, פרחים וילדים?
סיים גופתי-רוח-אנוש בתוך האדם?

השירים תורגמו מערבית ע"י אהרן זכאי

על מוטיב ה"יציאה" ב"יעיש" לח. הזז

„ויצא יעקב מבאר־שבע“ (בראש׳ כ״ח, י).
 פיר״שי: ולא היה צריך לכתוב אלא וילך
 יעקב חרטה, ולמה הזכיר יציאתו. אלא
 מגיד שיציאת צדיק מן המקום עושה
 רושם. שבזמן שהצדיק בעיר הוא הודה,
 הוא זיוה, הוא הדרה. יצא משם — פנה.
 הודה, פנה זיוה, פנה הדרה“.

אחד הציונים החשובים, שהעמיד ח. הזז על משעול מהלכה של
 הסיפורת העברית החדשה ב"יעיש", סומן, עפ"י חלק גדול של ההערכה
 הבקורתית שהוקדשה לספר, כציון שבנסיון אמנותי מכריע ראשון
 (ודומה, אף יחיד) להרחיב את גבולי תחולתה הגיאוגרפית של סיפורת
 זו כדי שיהיה בה לכלול אף את הגולה התימנית היחידה והמיוחדת
 במינה לא רק על פי דיוקנה כפי שנסתמן במקום מושבה החדש (וגם
 זה אחד ממפעליו הספרותיים החברתיים החלוציים של הזז), אלא על
 פי דיוקן זה כפי שנתגבש „במקום עיקרה בתחילה“, בתימן הרחוקה.

ואכן, יש ב"יעיש", בין השאר, גם כדי לגלם פרקים וחטיבות
 ממגילת חייה של צנעא היהודית וסביביה, וכל נסיון לסלק את האספקט
 הפולקלורי־ההווי משורת האספקטים הראשוניים של הרומאן הגדול
 לקוי בהכרח בהד־צדדיות, והריהו בלתי מוצדק הן מבחינת ההישג
 האיסטטי והן מבחינת התפקיד החברתי־הצבורי שלו אך גם כשמת־
 בוננים אנו ב"יעיש" כבנסיון בלטריסטי גדול להעלות את שרטוטי
 פניה של הגולה התימנית במקורה, הרי שחייבים אנו לתת את הדעת

על העובדא שיותר משמכוון הספר לתיאורה של צנעא היהודית הריהו
מכוון לתאור היציאה ממנה.

חשיבותו המכרעת של מוטיב זה של יציאה, מוטיב ה"אקסודוס",
ב"יעיש", הן על פי בוזינתו הסיפורית-העלילתית, והן על פי משמעותו
הרעיונית, עשויה להתממש משנוכח שדווקא גילוייו של מוטיב זה הם
הקובעים את ציוני הדרך המכריעים במהלכו של הסיפור. ציון מכריע
וסימפתומטי ביותר הוא, כמובן, סיומו של הרומאן, זה הסיום העשיר
כל-כך במשמעויות בנות כל המישורים התיאוריים והרעיוניים שרובדו
ברומאן זה. הסיום עומד על יציאתו של יעיש לארץ ישראל, על
העקרותו (הכאובה מאד) מבית גידולו, ועל איבוד הקשר שהיה לו עם
עולמה הרוחני של היהדות הגלותית ("השמים ננעלו בפניו ולא נפתחו
לו עוד כל ימי חייו, לעולם"). גילוי של מוטיב זה קובע, כמו כן, את
פתיחת הספר. הפתיחה עומדת על יציאתו הפתאומית, הבלתי-צפויה,
של אבי יעיש מן המדינה (כל עצמו לא ירד אלא לשוק, ליקח לאשתו
מתנה) לארץ-ישראל. יציאה, שנועדה לה חשיבות מכרעת בחייו של
הבן, שכן העמידה אותם בסימן של יתמות למחצה, ולא עוד, אלא
שקובעת פתיחה זו קו של קשר והמשכיות בין האב לבנו. האב אינו
מצליח להגשים את מטרתו. יצא עליו הקול שנדד על פני העולם כולו,
והיה "נכנס ויוצא ממדינה למדינה וממלכות למלכות" — וכך עבר
מסוף העולם ועד סופו ועדיין לא הגיע. לבסוף מת בשושן הבירה
והשאיר לבניו צרור של כסף, שאינם יכולים להינות ממנו, כיוון שאינם
יודעים אי הדרך לאותה עיר. מעשה הבן, החותם את הספר, יש בו,
אפוא, משום המשך למעשה האב, הפותח אותו. העלייה לארץ ישראל,
שלא ניתן לאב אלא להתחיל בה, נשלמת על ידי הבן, ובין כך וכך
נפרש הספר כולו בין שני קצוות אלה של גילויי מוטיב היציאה, המת-
חברים ביניהם ומעמידים אותו כמעגל שלם ומלא.

ולא רק ציוני ראשית ואחרית מכריעים אלה שבמהלך הסיפור
מעמידים אותו בסימן ה"אקסודליות". אף סיומו של הכרך הראשון
(הכרך המעמדי, יותר מכל חלק אחר של הספר, חטיבה שלמה, הן
מבחינת הבנין העלילתי והן מבחינת טויותה של המסכת הרעיונית)
עומד בסימן זה עצמו. יעיש יוצא את צנעא בראשונה בדרכו אל קברו

של מארי סאלם אלשבאזי שבתעז. יציאה זו, שמלוא הפאטליות וכובד המשמעות שבה מסתברים רק בחלקו האחרון של הספר, משהופכת היא את יעיש לחומר המושך את פרנסתו מן הגויים, מגלה כבר כאן אופי של מאורע מכריע. על פי הקשר בינה לבין מות אמו של יעיש. הפרידה מאם זו, שיש בדמותה, כפי שבורר במקום אחר, לא מעט מן הסימליות ואף מן האליגוריות, מקבילה על פי מובנה האידיאי לפרידה מן השמים, מן הרוחניות היהודית, שבסוף הספר. ושוב נמתח כאן קו של השלמה והמשך בין המעשה באם לבין המעשה בבן. הפרידה מהאב ומהאם עומדת, אפוא, בסימן זה של יציאה, ומסמנת סימון בולט ביותר את תפקידו הראשוני של המוטיב הנידון במעשה הרומאן.

התפקיד הראשוני של מוטיב היציאה בקביעת ציוני הדרך הראשיים במהלך העלילה של "יעיש" אינו אלא ביטוי מתאים לתפקידו של המוטיב בגוף העלילה. הפרישה, היציאה אל מעבר לתחום החיים היומיומיים של העדה היהודית הצנעאית היא מסימני היסוד, ואפשר אף סימן היסוד, בהוויתו של יעיש.

יעיש הוא, ללא ספק, בן לגיטימי ביותר של ההווייה היהודית הגלותית. הוא ספג ספיגה מלאה את מסורתה, את ארחה ורבעה, את אוצרות הרוח שלה. יותר מבכל נציג אחר שלה ברומאן מפעמת אותו משמעותם החיה והמחייבת של סמליה הדתיים-הלאומיים. הוויות גלות, חרבן ותקוות-משוה, הקוסמוגוניה של עולם הספירות הקבלי, אהבת ה' ויראתו, הלכה ודרוש, גימטריא ורמז, כל אלה הערכים הקובעים את האקלים הרוחני המוצהר, הרשמי, של יהדות זו מהווים לגבי יעיש מוקדי נפש אישיים אינדיבידואליים. עם זאת עשויים אנו לגלות ביעיש כל אותם סימנים הטובעים באדם תו של חורגות. של אסופיות לגבי הקהילה היהודית.

ממש כסיפורי המקרא, המטילים על הבן הבלתי לגיטימי, החורג, בן הפלגש (ישמעאל, יפתח) גורל של נדודים, של יציאה, כן גזור סיפורו של הזו על יעיש לצאת ולעזוב את בית גידולו. ואין מדובר כאן

רק ביציאתו הסופית, ביציאה לארץ־ישראל, המנובאת, אמנם למרא־שית הספר, ושיש בה, עם שהיא משמשת בחינת שיא במפעליה של מסגרת מחשבה לאומית דתית רשמית ומוצהרת זו של יהדות הגולה, גם מן הזרות המוחלטת לפסיכולוגיה האמביבלנטית שלה. תו של יוצא, של חורג, מטביעה ביעיש גם היציאה רבת המשמעות אל הגויים לשם פרנסה של רוכלות. אבל מבחינה זו אין הבדל עקרוני בין יציאות אלו אל ארץ ישראל המנותקת מן השמים או אל עולם הפרנסה הגויי לבין יציאתו החזונית, האכסטטית, של יעיש אל השמים, אל ההתגלמות של אידאת הרחוקות היהודית בקיצוניותה הפאתולוגית. גם כאן מתגלה אותו עקרון של ריחוק מן הנורמה של החיים היהודיים הקהיליים; גם כאן עושה יעיש את דרכו בבידות מוחלטת, בלא שמץ זיקה לצנעא היהודית. אופיינית מבחינה זו אותה סצינה שבה מדמה יעיש לעצמו שראה בשמים את אחד ממודעיו בני הקהילה, מארי הארון עומיסי (כ"ד, ד', פרק ט"ז). אחר כך, משחזור הוא אל בית הכנסת הריהו מנסה להציל דבר מפי הארון, איך וכיצד נתגלגל הוא לעולם העליון. הזקן, שנתבהל ביותר, מגרש את יעיש מעל פניו בחרפה. סצינה זו באה להבליט את הבידוד המוחלט שבו נתון יעיש משעולה הוא אל השמים. עליה זו אינה יציאה מן התחום הארצי אל העולם העליון המקובל על כל העדה היהודית, המייצג את מיטב מאווייה. זוהי התפרשות אל תוך יעיש פנימה. אל הזר והמוזר שבחזונותיו, שאין לבן הקהילה היהודית השגור מדרס כף רגל בו. יציאה זו אל השמים, אף שמכמה בחינות עומדת היא בסימן של קונטרסט חריף לשתי היציאות האחרות, אומרת גם היא, אפוא, הסתלקות מהקהילה היהודית הזרה לעולם אחר (מעמדו של יעיש ביציאה זו הריהו כשל "זה שהוא יוצא לדרך מן ארץ שאינה שלו אל ארץ מולדתו").

אלא שאף אחד משלוש יציאות (זה אל ארץ־ישראל, אל הגויים, אל השמים) אינו ממצה את גילוייו של מוטיב היציאה בעלילת הסיפור. בדיקה מדויקת של העלילה על כל פיתוליה וגילגוליה עשויה לגלות את המוטיב כעקרון של קבע בה. מעין כוח צנטרפוגלי סמוי אך מתמיד דוחה את יעיש אל מעבר לתחומי הקהילה. עדות לכך יכולים לשמש קטעי ההזייה של יעיש הפזורים על פני הסיפור כולו. בקטעים אלה אפשר שיש אף יותר מן הסימפתומטיות מאשר בקטעי המעשה שבעליל,

שכן מעידים הם עדות פנימית ונאמנה יותר על הכוונות הסמויות הפועלות ביעיש אף שלא בידיעתו.

פתיחתם הרגילה של קטעי החזונות מתנסחת עפ"ר בתאור מעין: "לא באו רגעים מועטים עד שבטל מן בית הכנסת ונמצא מהלך בדרך, והיתה הדרך עוברת בשדות ובמדברות והרים שאין בהם ישוב"; או: "על כל חלומות שהיו לו היה מעלה על עצמו כאילו יוצא לדרך רחוקה ומחזר בעולם ומהלך והולך, והיה לו האויר יפה כמן פסח ועד העצרת, וזהרים עומדים בנחת ובשלוה ובשקט". גם טיוליו בשמים נפתחים ברגיל בפתיחות מעין: "זה היה מקום שאינו של ישוב, מרוחק וריק, מרובה בדממה ושטוף בתכלת רוחה, חרישית ונפלאת זו שאינה מתקיימת אלא ברחוק, בהרים ובעמקים הרחוקים, מקום שארץ ושמים נושקים זה לזה".

דווקא קו זה של פנטסיה, של חוסר-ריאליות, המשוך על פני תאורים הזיוניים אלה הוא הממחיש המחשה מעוצמת את פעילותו של הכוח הדוחה, הפועל על יעיש בהתמדה מדכאה. די לו ליעיש שיעצום את עיניו, שישכיח מעצמו לשעה קלה את ההווייה הפיסית החיצונית שבה הוא נתון, ומיד, כמו על פי צו קסום, מושלך הוא אל הבדידות שמעבר לתחום העיר, אל בין ההרים המרוחקים והגיאות הכחלחלים.

דווקא הספירה החזונית, זו הממלאה תפקיד נכבד ביותר בעולמו הרוחני של יעיש, נסתברה כחיונית ביותר לפתוח מוטיב היציאה והנדודים בספר. משום כך, מן הראוי, אפוא לפתוח את העיון המדוקדק יותר במהות גילוייו של המוטיב הנידון על פי התבוננות בחזונו הראשון של יעיש הילד, בנסינו הראשון של הגיבור לחרוג מן ההווייה הריאלית האופפת אותו אל עולמות אחרים באמצעות הדמיון, שכן ביציאה חזונית ראשונה זו מכייל הגבור שפע של אפשרויות ומשמעויות המגולמות במוטיב בכללו.

חזון זה, שהסימן המאחד את חלקיו השונים הוא סימנו של הנסיי, סימן ההתרחשות הבלתי מסתברת בתחומי עולם ההגיון והסדר השגור

רים. עומד עם זאת בסימן של מתח פנימי. מלכתחילה רואה יעיש את
 עצמו כליסטיס גיבור ונורא. המטיל את אימתו על המדינה כולה ונוטל
 את ממונם של כל שאר הליסטים שבה. הוא מזויין. מלבד בגבורה
 ובעוצם יד, בכוח כשפים וכל בשרו מקועקע בשמות קודש. בתורת
 מכשף הריהו פועל למען עמו. הוא יוצא אל ההר, מטהרו מן השדים
 והרוחות וקובע בו ישוב של ישראל "כבאותם הימים שמלכו מלכי
 ישראל בתימן". לאחר מכן פותח הוא בהר נקום שאצל צנעא מערה
 סתומה. שבה היו הולכים יהודי תימן מארץ הקודש ואליה במשך שעות
 אחדות. מחזון מופלא זה, העתיד להופיע הופיע גרוטסקית בסוף הספר
 (אחד מעשירי צנעא מנסה למצוא את המערה שבהר כתחליף למעשה
 העליה המתארגן ע"י יעיש עצמו). עובר יעיש ביעף לסצינה פרוזאית
 רגילה. שבה עתיד הוא למצוא את עצמו בבגרותו לעתים קרובות
 ביותר. הוא איש חכם בתורה ואדוק במצוות אלא שריק כיסו ואין בו
 כולו עני מדוכא ומטופל ואשתו מצערת אותו על צרכי השבת והחג.
 מתוך הצער עוזב הוא את ביתו והולך ברחובה של עיר "עד שיוצא
 חוץ לעיר ומגיע אל בית החיים". כאן שוטח הוא את תפילתו לפני
 הרבש"ע שיעשה עמו נס וישלח לו לפרנסתו מידי שמים. בהתאם
 עובר הזוזון מן התחום הריאלי אל תחום זנס והפליאה. מופיע עכבר
 ובפיו ריאל כסף. מתעלם מן העין ומופיע. יעיש קם והולך אחריו עד
 שנפערת לפניו מערה ובה דוד גדול ומלא ריאלים. לאחר מכן רואה
 יעיש את עצמו כנתון בין הדגים, אותם בני ישראל גבורי חיל, שאין
 מורא המלכויות עליהם. הללו עושים לו כבוד גדול ומשיאים לו את
 בת מלכם. עומד הוא ומספר להם על יסורי ישראל שבתימן. מיד נוש-
 אים הם את קולם בבכי, יוצאים למלחמת מצוה במלכות הרשעה,
 פושטים בכפרים, לוכדים את צנעא ועושים בישמעאלים שפטים
 נוראים. כיוון שניצח במלחמה שוב אין יעיש מתמהמה. אין הוא מסכים
 שישוהו ישראל בארץ הטמאה. למשיח יוכלו לחכות גם בארץ הקודש.
 חזון זה, שהוא רב-גוני ביותר בפרטיו ובמשמעויותיו, עומד אמנם
 כולו במסגרת המחשבה הסופיראלית-הדתית של היהדות הגלותית.
 ואף על פי כן טבוע בו סימן של אמביבלנטיות עמוקה. יעיש רואה את
 עצמו באספקלרית קודם כל כמנהיג וכמושיע לאומי. ליציאתו את העיר
 גוון משיחי מוגזנק. מאידך גיטא אין יציאה זו מחוסרת גוון חמרני-

הנאתני. יעיש מחפש אוצרות של ריאלים שירויחו את מצוקתו. מצוקת חיים ללא בסיס כלכלי של ממש. אמנם, גם יציאתו זו משתלבת במסגרת האמוניית הכנה. תוצאתה החמרנית הרי היא המשך לאותו פרס הניתן בכל האגדות היהודיות המסורתיות על "אוצר" דווקא על התנהגות מוסרית-דתית שלמה. עם זה עומדת היא בניגוד חריף לא רק לעצם ההתעלמות מטובתו ומהנאתו הפרטית של היוצא בשאר היציאות, אלא אף לעצם משמעותן הפנימית של יציאות אלו. אף שמתעטפות הן כולן בלבושים המילוליים הדתיים הרי הן מביעות למעשה, מרד בפאסיביות המסורתית של הקהילה היהודית הדתית. הגאולה באה בהן בתחילה בכוח השבעות ולחשים, אך לאחר מכן — בכוח צבא הדנים (הד לחלום הרדום על ממלכתיות ישראלית מדינית, הממלא תפקיד מכריע בכמה מפרקי ספרותנו). יעיש אף אינו מחכה למשיח. עלייתו לארץ היא מידית, והיא נושאת אופי צבאי מובהק. חזון האוצר מבטא, לעומת זאת, דווקא אותה פאסיביות, אותה סמיכה על הנס (את "התייר הגדול" מתאר הזו בראשית סיפורו בלשון אופיינית זו: "חתן בן אבות ובן טובים הסמוך על שולחן חותנו וכמין אורח בעולמו של הקדוש ברוך הוא — מתחטא לפני אביו שבשמים בכל עת ובכל שעה תמיד שישנה לו סדרי בראשית ויעשה עמו נסים ונפלאות גדולות חוץ לדרך הטבע". כיוצא בו מבקש יעיש היוצא לבית-החיים: "ריבונו של עולם! — הראני איך תמציא יש מאין — קדש שמך בעולם והראני את גבורתך, הלא שמך הוא ממציא יש מאין"). שיעיש נתפס, אמנם, לקסמיה זמן מה, אך סופו שמרד בה ופרק את עולה.

מוטיב היציאה מתגלה בחזון זה, איפוא, כרב משמעויות וכרב ניגודים. יציאתו של יעיש מן המציאות הצנעאית השגורה אל כל אותן ספירות חזוניות מקיפה את כל אותו תחום שבין יציאה לצרכי שבת או אף להתעשרות ניסיית ועד לגאולה מרדנית ועד לליסטות פשוטה ועד בכלל.

רבגונות זו המאפיינת את מוטיב היציאה כפי שהוא מתגלה בחזון-נות הילדות הראשונים של יעיש מסמנת את טעם הופעותיו בספר כולו.

האמביבלנטיות שנתגלתה במשמעויות המוטיב בהזנות אלה היא המפתח להבנת שרשן האחד.

אותה משמעות של יציאה שבקדושה, יציאה לשם קדושה, המתגלית בחזון הילדות מפעמת את הספר לכל ארכו. היא מתגלית גילוי מובהק ביציאה לקברו של מארי סאלם שבאזי, זו הקובעת פרקים נכבדים בסופו של הכרך הראשון ובכרך הרביעי של הספר. סימפטומטי ביותר הוא התיאור הנופי המתלווה לסיפור שבפרקים האלה. הנה למשל, התיאור שבפרק היציאה השנייה של יעיש אל הקבר: "ביום שלאחר החג יצאה השיירה לתעו, לקברו של מרי סאלם שבאזי. היה היום יום ברור, הדרך קלה ונוחה והשמש חם. השדות האירו בשלוותן, וקיל האנשים יוצא וממלאן שירי מרי סאלם ומזמורי תהלים. דומה יצאו השדות מידי חולין ועם ארצות שלהן ונתגיירו, ונכנסו תחת כנפי השכינה, ומפולשות לתוך השמים ולחיי עולם-הבא".

התאור מעמיד את הקדושה שביציאה זו לא רק על עצם כוונתה, על עצם מהותה כעליה לרגל, אלא אף על מעין אצילות מיסטית מיוחדת, השפעה מידבקת של קדושה. בחזון ילדותו יוצא יעיש, כזכור את העיר, מטהר את ההר בכוח מיסטי מן הדימונים השוכנים בו ומכ- שירו לשמש כמקום ישוב של ישראל, עם קדוש. ממש כך עוברת בתאור זה הקדושה מן היהודים היוצאים את העיר אל הנוף. הכוונה האנושית מקנה לנוף משמעות טראנסצנדנטאלית. השדות, סמל הקיום החמרי — השרשי, המוצגים גם ב"יעיש", בעקבות מסורת ארוכה בספרות העברית, כניגוד זריף לחיים היהודיים שבתחום העירוני- העיירתי, יוצאים כאן מפרשטם להווייה מקודשת האומרת התמזגות השמים והארץ. הד להווייה זו משתמר בחללו של הנוף אף משיוצא אליו יעיש לא על מנת לעלות על קברו של מארי סאלם אלא על מנת לתגר עם הערביים ("משיצאו [יעיש והמודי] חוץ לחומה כבר האיר היום. היה הבוקר נאה — — — פתוחות לרווחה נשתתחו השדות לפני השמים ונבלעו בשמים, ומלכות שמים בכל").

היציאה לקברו של המשורר הקדוש אינה אלא וארייצייה מצומ- צמת יותר על היציאה לארץ ישראל, שהיא שיא מוטיב היציאה בקודש שבספר. הזקן הפלאי, המלווה את יעיש ואת גנא בספינה והעושה להם

מעשי נסים שונים עד שהוא נעלם ממש על חופה של יפו, אינו, כפי שאפשר היה לצפות, אליהו זכור לטוב, אלא סאלם שבאזי, הפייטן. תאור היציאה לקבר (סוף כרך א') ותאור היציאה לארץ (סוף כרך ד') דומים עד להפתיע. בשניהם נטען יעיש, היוצא, משמעות שבקדושה והופך לשליח הצבור, נושא דברה של העדה כולה. אל הקבר נושא הוא עמו חבילי נרות ועצי עודה וכן תחינות ובקשות "משוי שלושה חמורים" ואל הארץ נושא הוא מסמרות על מנת לקבעם בכותל המערבי. לא לחנם נקבע ציון הדרך החשוב הראשון במהלך הריגואן (סוף כרך א') בחותם זה של יציאה, שיש בו, כאמור, משום השלמת המעגל שנקבע בראשיתו (יציאת האב לא").

אלא שמשמעות זו של קדושה נודעת גם ליציאה פשוטה זו של יעיש ובני ביתו אל מחוץ לעיר על מנת לקצור את קציר הפסח בחלקת השדה שנחכרה מידי הערבי מראש לשם קיום מדוקזק של המצווה. גם כאן עומד איררו של השדה "מזוג בשמש ומהול בשמים", והדממה השורה עליו כמזה כדממה "זו שהיא נוהגת בשבתות ובימים טובים ארוכים": ואין צורך לומר, שהיציאה הדמיונית-החזונית אל השמים — כולה קודש. כאן מוצג המעבר מן ההווה האנושית-הארצית אל התחום שמעבר לה כמעבר מוחלט מן החול אל הקודש: "הפשיל יעיש את כל העולם לאחריו והפליג בתוך מלכות של קדושה ואין-סוף שבלבו, והלך לשם שמים".

ואף על פי כן נוטה אף יציאה זו של קודש לגלוש ללא קושי לתחומי החולין. הרמז בדבר הריאליים שנמצאו מחוץ לעיר מקבל את מלוא משמעותו דווקא על רקע גלישה זו מן הקודש אל החול. היציאה אל הקבר הקדוש הופכת בקלות ליציאה לקראת ההתעשרות, לקראת החיים הרווחים.

מוטיב ההתעשרות בדרך נס רווח בספר ביותר. אבל בניגוד ל"אוצר" של פרץ, שסרב לצאת את תחום השבת של העיירה, או לאוצר הזוהבים של עגנון ("הפרוטה") שהלך ונתרבה ברחובה של עיר ממש, נקבע מוצא הכסף ומקום הזהב שבספרנו דווקא מחוץ לתחומי העיר קביעה עקיבה. אדם היוצא את העיר עשוי לפגוע בתשבי, ולזכות בברכתו המעשרת. המעברת עדר שלם של פרות ומכפילה את שוויו. אלומת

הכסף' שהעשירה את משפחת סעדיה אלחרירי, נמסרה לאבי המשפחה, לפי סיפורו של יחיה טיירי, שעה שעשה את דרכו מעירו לעיר אחרת (על מנת למצוא בה פרנסה). יעיש היוצא את העיר בחזונותיו מגיע לעיר פלאית וזוכה בה בנערה מופלאה וב"עושר רב, כל הון יקר ונעים". בהגיעו לשמים הריהו עומד בפני שפע של נכסים: טירות, בתי פלטיין, טרקלינים טוחי זהב, אבנים טובות לאין מספר וכו'. יעיש קופץ את ידיו כנגד לבו "שמא יתגבר עליו יצרו ויבוא ליטול כלום מן האוצרות המרובים האלו" בינתיים נהנה הוא מן המחשבה על העושר הצפון לעם ועל קנאתם של הגויים, אלא שכרגע נתון העושר בידיהם.

בגניזתו של העושר האגדי, הניסי, דווקא מחוץ לתחום השבת, דווקא בין אותם הרים וגיאיות כחלחלים שאליהם נזרק יעיש על פי חוקיות מדכאת בעקיבותה, מטיל הזו משמעות היסטורית לאומית נרחבת לתוך מוטיב זה, העומד בין קודש לחול, בין אהבת השמים לחמדת הממון. גניזה זו מבטאת הכרה היסטורית עמוקה שהעושר רובץ מחוץ לתחומי החיים הישראליים הגלזתיים, שברק הזהב והאבנים הטובות מנצנץ דווקא מעבר לגבול, מאחרי הגדר. מתוך כך הופכות אגדות אלו של התעשרות נסיית לגילום סימלי של מניעי המהפך ההיסטורי שבהוויית הכלכלה היהודית במאות האחרונות. אלא שהיציאה מתחומי הגיטו לקראת ההתרווחות הכלכלית זוכה בספר לא רק לביטוי עממי-נאיבי אלא אף לתיאור ריאלי נרחב ומפורט.

היקף התפישה במוטיב היציאה מצדו הכלכלי בחיי הגלות היהודית על פי דוגמתה התימנית מגיע ב"יעיש" לממדים נרחבים ולגיוון רב. תשומת לב לפרטי הסיפור עשויה אף להביאנו לתפישה באותו מעפל כלכלי, האופייני כל כך להיסטוריה המודרנית שלנו, מעפל ההגירה. האומר נדודים שראשיתם "ענויים" ו"השחרת-פנים" וסופם התעשרות וגעגועים על בית אבא, לפי הדוגמה המובהקת של מוטיב אמריקה בסיפרות העברית והיהודית. למשל: "חמש-עשרה שנה קודם לכן יצא סלימאן מורחי, הוא וביתו עמו, את צנעא והלך לחודידה.

מחודידה הלך לעדן ומעדן למצרים — — — ונשתקע שם. עסק במה שעסק, ובאו עליו יסורים הרבה ונצטער צער גדול, כדרך שאומר המשל: היה בחוץ וירדו גשמים עליו, נכנס לתוך הבית ונבקעה הקורה עליו. עד שלסוף עמדה לו השעה והרבה בסחורה ובמשאיומתן ונתעשר עושר רב. — — — עכשיו חזר ועלה ממצרים, שאמרו עליו: גברה ה' התגעגעות' בלבו על צנעא ועל אותם מאכלים משובחים שבה". קטע זה מדגים בבהירות את שלבי תהליך ההגירה וההתעשרות בארצות הרחוקות כפי שהוא מופיע ברב סיפורי ההגירה לאמריקה בספרותנו. כולו "עינויים ועשיית חיים".

גם פתיחתו של הספר, העומדת, כאמור, על פרישתו של האב מהאם ועל נדודיו לארצות רחוקות בדרך ישראל, אומרת, בכל רוחב משמעותה, ענין זה של הגירה, ושוב דווקא לפי אותה צורה שבה הוא מופיע בפרשת אמריקה. אב המשפחה יוצא את העיירה לפתע; באם מתקיים הפסוק "היתה כאלמנה" (מוטיב העגיונות הכרוכה בהגירה. הופעתו ב"קוצו של יוד" לי. ל. גורדון אינה הראשונה בספרותנו). הבנים נשארים "תומים חיים". ה"אלמנה" מכלכלת את כל בני הבית בשארית כוחותיה, הכל כאורח סיפורי אמריקה. האב כשלעצמו אינו מגיע לארץ ישראל. בארצות שבהן עובר הוא הריהו מתעשר כמעט מבלי שיתן את דעתו על כך. ממונו שמור לבניו בעיר רחוקה, אלא שהללו אינם יכולים להגיע אליה.

הפרשה הכלכלית במוטיב היציאה בספר מתגלה, אפוא, כמקיפה את מכלול האפשרויות של חיי ישראל בדורות האחרונים. עם זאת תגלה בחינה מדוקדקת של הספר, מבחינת מיצוי האפשרויות הכלכליות שבתחומי העיר היהודית גופה שבו, כחישות או אף מונוטוניות בלתי רגילות. ב"יעיש" באים אנו לידי מגע תיאורי ממשי רק עם שני מקצועות בחיי הכלכלה היהודית של הגולה המתוארת: הצורפות בתוך תחומי העיר, "בין החומות", והרוכלות החמרית מחוצה להם. שאר עיסוקים ומקצועות מופיעים רק בדרך אגב ואינם זוכים לתיאור ראוי לשמו. סצינת עראי של יום-שוק מעבירה לפנינו דמויות קצבים וחנני וונים, הקמת הקבר של אמו של יעיש מעלה את דמות הבנאי; עם זאת עומדת הפרשה הכלכלית שבספר בסימן היקלעות מתמידה בין שתי

קטיגוריות: צורפות וחמרות. הרחוב היהודי שבתוך העיר נתון כולו למלאכת הצורפים. חנויותיו עומדות ריקות ושוממות ונפש בעליהן כלה לצלו של קונה. סאלם, אחיו של יעיש, העוסק כל ימיו במלאכת הצורפות, מקטרג עליה ומזהיר את יעיש שלא יתן את צוארו בקולרה: „על הראשונים אנו מצטערים ואתה בא להוסיף? לו אני ידעתי עוד יש בה דייסה משהו, הייתי מזרו אותך: קום ועשה, יא אחי! אבל אין כלום. — — — הרחק מעליה דרכך' — זו אומנות של צורפים. לשוא צרף צורף... אי מלאכה ואי שכרה, ימח שמה וזכרה“. כניגוד מוחלט לאומנות זו שכולה עוני מעמיד סאלם עצמו את הרוכלות: „אין טוב מקופת הרוכלים בכל העולם מסופו ועד סופו. וכך עלה בידינו מזקנים בקיאים ורגילים: שבע שנים היה רעב ועל פתח הרוכל לא עבר! צא ועשה חשבון: שנים ושלושה ריאלים — זו קרן הרוכל, ואינו חוזר לביתו אלא וכבר בהמתו נופלת מכובד המשא של כל טוב השם! ובפרט שהיא פרנסה של קבע, אין בה ימות החמה ואין בה ימות הגשמים...“

ואף על פי כן מחנך סאלם את בנו לצורפות ולא לרוכלות, וכש-מציע יעיש, שיצא לכפרים וגם ראה ברכה ביציאתו זו, שיצא אחיו גם הוא ויחמר אחר החמור, שופך עליו סאלם את כל זעמו: „עד היכן הגעתי — — — שכבר אתה מזלזל בי ומבזה עלי להיות רוכל המחזר בכפרים ולחמר אחר הבהמה!“

הניגוד בין שתי פרנסות שבישראל, צורפות וחמרות, רישום מן ההווי הכלכלי-החברתי של היהדות התימנית, הופך, אפוא, בידי הזו לסמל. זהו לא רק ניגוד בין מלאכה נקייה, הקשורה כולה באסוסיאציות של זהב ואבנים טובות וקשוטים, לבין מלאכה בזויה וגסה, אלא אף בין מלאכה שיש בה מן הקדושה (צורף — צרוף — צריפה) לבין מלאכה שכולה חומריות. ושפלות, ולעולם קשורה היא בדמותו האלי-גורית של החמור (ראה מאמרי „לפשר דמות החמור בסיפורי הזו“, „אורלוגין“ כרך 13).

היציאה מתחומי העיר כרוכה, מבחינתה הכלכלית, במעבר מן הצורפות אל הרוכלות, וממילא במעבר מן הקדושה והנקיות, ממלאכת הצורפים והצריפה, אל מלאכת החמור והחמר, אל החומר.

היקלעותו של הגיבור, של יעיש, בין שני המקצועות, אינה חסרה משמעות סימלית. לפי חינוכו ולפי מקצועו נועד יעיש להתפרנס מן הצורפות. דווקא בו בא הקשר שבין צורפות וצריפות לידי ביטוי מלא. המעבר שעובר הוא מפרנסה זו להמרות תמוה הוא ביותר. לא לשווא תמהים עליו החמרים ואומרים: „האם מעטים החמרים במדינה שנצרכו המריץ להיות חמרים? מה עלה בדעתך? הלא אתה חכם ויודע ספר. כתיב: החמרים כולם רשעים...“ אלא שאותו כוח צנטרפוגלי שזרק את יעיש בחלומותיו אל מעבר לחומת העיר דוחה גם כאן דווקא אותו, את המקובל והסגפן, פרחה של היהדות הגלותית ונושא דברה בקודש, אל הספירה החיצונית, אל מחוץ לחיים היהודיים המסורתיים. סאלם זהדו־מים לו, שקיומם קיום שגור, ריקן ממשמעות, נשארים בחינת צורפים, למרות הדוחק הכלכלי הפוקד גם אותם. הם אף רואים בהחלפת מקצועם אות לירידה בערכם (סאלם מתנפל על יעיש ועל הצעתו הג"ל „כאילו קפץ עליו יעיש לעקור כבודו וכבוד בית־אביו“). יעיש, המבטא בהוויתו הסימפתומטית, הסימלית, את כל הגורליות שבחיי היהודי בן הדורות האחרונים, עוסק בצורפות ומגיע בה עד לידי גויעה ברעב ממש. פרקי הרעב, המאכלסים, בעיקרם, את הכרך השלישי של הרומאן, הם המכי־אים את ההומאניזם התקיף, המחלחל ביעיש מעבר לאסקטיות ההוי־יתית שלו, לידי התפרצות, שגילומה — נטישת מלאכת הצורפים לעולם. יעיש עובר מפרנסת הקודש אל פרנסת החול דרך מסדרון של קדושה. היציאה לכפרים היא המשך ליציאה לקברו של שבאוי. החמור, שבלעדיו אין הרוכל רוכל, והממלא ביציאה זו של יעיש תפקיד אליגורי בעל משמעויות עשירות ביותר, ניתן ליעיש כגמילות חסד, זוהי מתנתה של העדה היהודית כולה (אמנם, אף מתנה קיבוצית זו ניתנת בלי רצון). לרך ולקדוש שבבניה, ההצלחה הכלכלית של המסע בכפרים הערביים עוברת את המשוער. גם היא כמו גועדה למשוך את יעיש אל הפרנסה הבזויה, להרחיקו מתחומי העיר, להתעותו אל בין ההרים וה־גיאות. היציאה אל ההיים הכלכליים שמחוץ לצנעא כרוכה בירידה רוחנית, במשבר מרחיק לכת. משמעותה התרבותית־הלאומית של יציאת היהודי המודרני מן הגיטו הכלכלי לקראת ההרווחה הכלכלית שבחוץ מסתמנת כאן בבירור.

מבחינה סיפורית-אמנותית כרוך המעבר מן הצורפות לרוכלות במעבר מסיפור האופי למעשה הפיקרסקי, וגם מבחינה זו מסמן הוא בספרנו מעבר מספירה של קדושה מופלגת לספירה התעלולית ההרפתקנית של הנודד קל הדעת. בבואות של דמויות קלאסיות כגון אבן-זיד וחבר-הקיני המאקאמתיים משתלבות השתלבות של קבע בחריגה זו של הגיבור ההזוי מתחומי העיר.

בזכרונותיו של ציון, מגיבורי «היושבת בגנים», מתואר פרק של רוכלות בתימן הרחוקה. פתיחתו — שוב, תיאור המצוקה הכלכלית החמורה בתחום הקהילה היהודית («והדלות תיסוב על צירה, והתלאה סובבת מכל עבר, ומכל צד — השוד והשבר, ועני חשוב כמת, כי לא יחפוץ יתברך במות המת כי אם בהתענות החי ומכאובו, ושם נאמר: כי לכלב חי הוא טוב מן הארי המת» — בקטע זה העומד על הירידה מדרגת הארי לדרגת הכלב מסתגל אף הסיגנון השיבוצי, הקליל, לטופס הקלאסי של המאקמה האלחריזית). המשך לתאור הדלות — מעשה ברוכלות בכפרים, תעלולי ערומים ורפואות אליל פוקחות עיני עוורים וכיוצא בזה מעשים לפי טופס סיפור הרמאי הזרזי והעליוז, המתגלה בכל פינות הספרות הפיקרסקית הערבית והאירופאית כאחת.

בספרנו מתרכז עיקר משמעות זו של מוטיב היציאה בדמותו של המודי, הנפגש ליעיש בדרכו לתעז, לקבר הקדוש. הולל זה, שכל סימניו של הפיקרו הקלאסי מתגלים בו («איש לץ ובעל תחבולות, פיקח לומר משל ומליצה של בהמה, זרזי כשד וקולני כחמור») הוא השדכן העיקרי בין יעיש לבין מלאכת החמרות, והוא נוקט מעין פילוסופיה של חמוריות, שעיקרה השוואת ערך החמור לערך האדם (ראה במפורט במאמרי הנ"ל).

יציאתו של יעיש עם המדי יש בה משום המשך למוטיב דון קישוט-סנשו שנתגלגל לספרותנו בזוגות מפורסמים כגון בנימין-סנדר'ל ויודל-נטע, אלא שבה מובלט אף יותר מב«הכנסת כלה» הצד הכלכלי-החומרי של המסע. המודי הוא המשנן ליעיש כלל יפה למסחר: «ובמשא ומתן גם צריך שתהיה פיקח. פה לא בית-כנסת, שתשנה: מאזני צדק ואבני צדק». הוא המדבר על התעשרות מהירה, כמעט

נסית («... ושם מחצב הכסף והזהב, ואנו נוכל להתעשר בשנה אחת עושר רב...»). ועם זאת בולטת בהתנהגותו התרופפות הזיקה אל המצוה היהודית המדוקדקת, כפי שהיא נשמרת בתחומה של עיר, בין החומות (הדבר בולט במיוחד בתאור הסעודה בבית השיך). מבחינה זו אף עולה עליו דמות של רוכל אחר, המופיעה עוד בראשית הספר. והקובעת מראש את פרצוף הרוכלות לאורך הספר כולו. סעדיה מנתוף מבשר כבר בכרך הראשון את בשורת השפע הכלכלי שמעבר לחומות העיר («ברוך השם. איני חסר כלום. מחזר בכפרים. מפעם לפעם ואיני חוזר אלא ואני טוען ברכה וטובה»). אבל הוא הוא הקובע את קוטב ההתייחסות המוסרית, את קוטב הדיסאינטגרציה של מערכת החיים האמון-ביים, בספר. החומריות עוברת כאן מספירת הממון לספירת העריות: «אני רק בעל כרחי בא לעשות השבת בשביל שלום בית» מתפאר מנתוף לפני סאלם. כל עצמו הריהו מוצא כדי סיפקו והותר בנשי הערבים היוקדות. הירידה הרוחנית הכרוכה ביציאה אל מחוץ לחומת העיר תחילתה — התרווחות כלכלית ע"י השתלבות בכלכלה הגויית. וסופה — הינתקות מן הקולקטיב היהודי המחושק בחומת המצווה המוסרית החמורה, שחומת העיר אינה אלא סמל לה. השובבות הפי-קרסקית היא פתח לדרך שסופה הינתקות כגון זו.

יעיש עצמו אינו נסחף לדרך זו של ירידה. הוא מסרב להתערב בגויים ולהתגאל בפת בגם. הערכים הפנימיים שעליהם הוא ניוון משמרים אותו בדרכו בנכר. הדורות שעברו שוכנים בנשמתו (בדמות יחיה טיירי הזקן, שנשמתו מצאה לה משכן בגופו של יעיש) ומגנים עליו אף מפני מזימותיו של עולם נכרי זה (הנסיון לתבוע את יעיש לדבר עבירה). ממש כמשל יש'ל «התייר הגדול» האליגורי של הזן, העוזב את העיר היהודית ויוצא אל המרחב המסוכן, רווי הכוחות השוטנים, הדימונים, השואפים להעביר את היהודי על דתו («מה נאה אילן זה, מה נאה ניר זה!»). והריהו רכוב על חמורו ומחזר על כפרי הישמעאלים לעשות לו פרנסה, ועם זה מטיל הוא את יהדותו הפנימית על הנוף («הפליגו ההרים ומשכו והלכו ופנים זועפות של מקרא להם. פה ושם העפילו אילני זית בשיפועי ההר, נמוכים אפורים ומסוימים ופנים של משנה להם. פה ושם פרחו שדות כאגדה וכו') כן מטיל יעיש את יהדותו מחוצה לו. ההרים והגיאיות נעשים מפולשים לתוך השמים.

הם הם מלכות השמים. היציאה מן העיר נדמית ליעיש כיציאה "מחולין לשבת ויום טוב".

אלא שגם סופו של התייר הגדול, אותה שואה שבאה עליו משום ששכח לרגע את חיובי הנפש שבמתן הדעת על הניר והאילן, ואותו קץ נורא של קריעת אברים-אברים שבא עליו, וגם סכנת הטומאה שבה נתון יעיש בסוף מסעו (פרשת האנס המושלמי) מורים על הפאטליות שבחריגה מן העיר הבטוחה, מגבולי הקולקטיב היהודי המסוגר. ההפקר הפנימי המתבטא בפיקרסקיות פרוקת העול של המודי ובנפשעותו של סעדיה מנתוף, וההפקר החיצוני לתגרת ידו של הגוי האנס קובעים גוון מכריע בסולם הגוונים המשמעותיים של מוטיב היציאה, של אותה היתדחות צנטרפוגלית הפועלת על גיבורי הרומאן והדוחקת אותם אל מחוץ לתחום.

יעיש נוטש לבסוף את הרוכלות, אך לצורפות שב הוא שיבה עראית בלבד. הוא אינו חוזר לעולם למהותו שמלפני היציאה לכפרים. יציאה זו היוותה שלב כה חשוב בתהליך התפתחותו עד שאף ברכה נסיית כמעט המשתלחת לפתע במעשי הצורפות שלו אין בה כדי לעצור בהתפתחות זו, אין בה כדי לשמרו עתה בתחום הקולקטיב הגלותי. היציאה לכפרים משמשת בספר מעין "חזרה גנרלית" שלפני היציאה לארץ ישראל. סימני האפיקורסות והמרירות שלא נתגלו בביקורי יעיש בשמים עד כאן אלא על דרך הרמז הופכים עתה להטחת דברים נמרצת ביותר, למרד גלוי בעולם הבא, ולגיתוק הקשר עמו, לבסוף. מן הדין להזכיר כאן שוב, מכל מקום, שעוד בחלום הילדות של יעיש בא לידי ביטוי מוטיב הגאולה הצבאית, שאינה מצפה להיתר של מעלה.

בכל אלה יש, אפוא, כדי לקבוע ברורות את הקשר בין היציאה הכלכלית לבין היציאה המקודשת לארץ ישראל ב"יעיש". המרד בהוויה הדחוקה של הגיטו שנתבטא ביציאה לכפרים לא הגיע ביציאה לארץ ישראל אלא לידי מסקניות יתר.

אלא שכדי למצות את עושר משמעויותיה של יציאה נחרצת וסוף-פית זו מן העיירה הגלותית לארץ ישראל עלינו לבחון צד נוסף במוטיב היציאה שבספר.

בין עולם החוץ המוחלט בנכריותו לבין התחום העירוני, היהודי, המפונם, חוצצת ספירת בינים שחציה חוץ וחציה פנים. ספירה זו נתחמת בין גדרי בית הקברות. כזכור, עוברת הדרך אל המרחב הכלכלי שבחוץ דרך בית העולם עוד בחזון הילדות של יעיש. יעיש, שאשתו מצערת אותו על דברי מאכל ועל ממון הולך ברחובה של עיר במרת נפשו "עד שיוצא חוץ לעיר ומגיע אל בית החיים". כאן, בבית-החיים, פוקעת כאילו תחולת עולם ההסתברות ההגיונית ונפתח השער לנס, וכאן מתגלה המעשיר את יעיש בן לילה. העובדה שגם המעבר אל היציאה לכפרים חל דרך ספירה זו של קברים (היציאה לקברו של שבאזי) מוכיחה שכמו כל פרטי החזון הראשון נטען גם פרט זה במש-מעות סימלית עמוקה.

חשיבותה הסימפטומטית של היציאה לבית החיים אינה מתבררת אלא עם הקריאה בראשית הכרך השני. כרבים מן המוטיבים שב"יעיש" מופיע גם מוטיב זה הופעה מרכזית רק לאחר שנרמז ע"י שברי פסקות וציורים בלתי-מכריעים, לכאורה, קודם לכן.

בית הקברות עומד, כאמור, על הגבול. הוא הוא הקו שבו מתער-בים פנים וחוץ. מחד גיסא אין גורם "חיצוני" כל כך בתודעה הדתית היהודית כספירה זו של טומאה שבמות. בדחיית המת מתוך גבוליה מגלה העיר היהודית אותו כוח צנטרפוגלי, דוחה, שבקרבה בכל עצמתו. מאידך מסמל בית הקברות את פאר מסורתה של העיר היהודית, את הדורות שעברו, שלעולם טובים הם מן הדורות שבהווה, נאים מהם ואיתנים מהם כל אדם ואדם שבתוך העיר קשור אל עולם זה שמעבר לגדר בנימינימים של זכרונות, של קשרי דם, ועל ידי אותה הכרה מדומדמת, שאין האדם החי עשוי לעכלה אלא לרגעים ספורים, שעתידי גם מסעו שלו להסתיים ביום מן הימים בתחום זה. באחד מגילוייו המאוחרים של המוטיב ב"יעיש", בתאור קבורתם של סבו של יעיש, מארי סלימאן אלמדעי ושל מארי אלצרום, הצדיק הנסתר, מדמה לעצמו יעיש מתוך הדמדום וההספדים והקולות שהוא רואה את עצמו בשעת קבורתו: "נסתכל ביום מיתתו שלו, של עצמו, — — — ובלויה שיעשו לו: כך וכך יהיו נושאים אותו על כפים, כך וכך יניחו המיטה על גבי הקרקע ויקשרו עליו שבעה מספדים וכך וכך יקיפו שבע הקפות".

בתודעת המוות יש, אפוא, משהו מן החיצוניות, מן היציאה אל מחוץ לתחום הבטחון של הקולקטיב המוקף בחומת האבן ובחומת הרוח כאחת. הבנה בזה נותנת משום טעם מיוחד בפרשת יסוריו של יעיש אחר מות אמו. בכל שעה של פנאי (ויומו של יעיש כולו פנאי הוא, שכן מבטל הוא עצמו, בתקופה זו, ממלאכה) יוצא הוא אל מחוץ לעיר ובא לבית הקברות. כאן הוא טועם משהו שבקרבתה, שבמוחשיותה של האם (בינו לבינה אין, כדבריו, חיץ, אלא "קרקע משהו בלבד"), ומשהו שבריוחה, שבערטילאיותה המוחלטת (שכן נטולה היא ממנו, כדבריו, "עד סוף כל הדורות ועד עולמי עולמים"). תוך כך הופך הוא למעין בן-בית בבית העולם, וסופו שהוא רואה עצמו תושב עראי של עיר ותושב קבע של עי. כנציגו של בית העלמין המהלך בין החיים מביא הוא לתושבי העיר פריסות שלום מאת שוכני העפר, קרוביהם המנוחים. פוגע הוא, למשל, ביעקוב מגארי ובהארון מדינה ומביא להם בשורות מקרוביהם. אומר הוא: "לואי שילכו בני האדם מפעם לפעם לפעמים קרובות לה הוא המקום החביב, לבית החיים, ויראו איך המצבות הן עומדות ומחכות למי שיבוא אצלן, ואז ישמעו ויראו מה שהן מלחשות ואומרות: בני אדם, בני אדם! למה לכם תרדפו אחר הכסף והזהב? למה לכם תשתדלו תעשו עושר ונכסים, תיגעו לריק, לתוהו להבל כוחכם תכלו? והלא כתיב שם: מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש? בואו וראו איך היינו כמוכם ואיך אתם תהיו כמונו!".

במונולוג זה של קברים (המזכיר במידה מרובה את שירות הקבר-רים בספרות ימי הביניים שלנו; קינות שמואל הנגיד על אחיו, למשל) מכריח יעיש את בני העיר, הנתונים בלב לבם של עניני היום-יום, בתוך תוכו של התחום המוגן מן המעשה האסור ומן המחשבה האסורה, לעמוד פנים אל פנים מול תודעת המות החיצונית, המיידית, המגלה שכל אדם ואדם מישראל עתיד לצאת אי-פעם אל מחוץ לתחום. בני העיר מתחילים לחבוט עצמם על קברי קרוביהם. 'שיר המעלות' ו'מה רב טובך אשר צפנת' עולים מבין הקברים בכה ובכה. היציאה אל מחוץ לתחום הופכת כאן להמונית. היא אינה נמשכות, כמובן, אלא ימים ספורים. בני העיר אינם יכולים להיות נתונים לתודעת המות, זו המב-טלת כל ערך חיובי של פעילות יוצרת בחייהם מראש, אלא לימן קצר ביותר. הם חוזרים אל עסקיהם, עסקי ישובו של עולם, ויעיש נשאר

בודד ועזוב בבית העלמין. העיר חוזרת ואוספת את בניה אל בין חומי-
תיה, אל השכחה המרגעת של רעשה. רק אחד מהם, רך ונגוע, מוסיף
להלך בינה לבין אשר מחוץ לה, כאילו הוא "שגרירו של המות" (לפי
תפישתו של וילסון נייט במהותו של המלט. ראה ספרו "גלגל האש").

בפרשה זו של היציאה אל בית הקברות מתגלה יעיש לא רק כיוצא
אלא אף כבעל חזון יציאה, כמורה הוראה, שעיקר דברו: צאו החוצה.
בתורת מורה הוראה כזה מתגלה הוא גם בחלקו האחרון של הספר,
בפרשת היציאה לארץ ישראל.

ביהסו אל המות נאבקות שתי גישות. עצם הפגישה עם המות
כתופעה, ממש כפגישה עם הכרת החטא. החטא המיני בעיקר (תזכר
פרשת הארון מהלא שבכרך א'), מביאה את החוש המוסרי העמוק שבו
לידי זעקה כנגד סדרו של עולם, לידי הטחת דברי כלפי מעלה. העו-
בש על החטא הקדמון, זה שהוציא את האדם מתחום חיי הנצח שבגן
העדן, נראה לו "רחוק מדרך הצדק והיושר ומדרך גמילות חסדים
וקבלת אורחים", זו שהיא מצויה לא רק אצל צדיקי ישראל, כגון
אברהם אבינו, אלא אף אצל הערביים. הוא מאשים את ההשגחה בנתי-
נת מכשול לפני עור, ורואה במלאך דומה רוצח נפשות שדינו כדין
הרוצח, תופעת המות מביאה, אפוא, את יעיש לידי עירעור מערכת
הערכים האמונית — האופטימיסטית היהודית שבתוכה הוא חי ושבמו-
שגיה הוא צר את יצירי מחשבתו.

היציאה לבית הקברות מבליטה את הצד השני שביחסו של יעיש
אל המות. קריאת התיגר שמלאה את נפשו משתתקת. בית הקברות
מטיל עליו חבלי קסם; הוא מושך אותו באותו כוח מגי של השלוה
שלאחר כל הסערות: "קמעה־קמעה יורדת עליו שלוה גדולה ומציפה
אותו כחומו של יום. אבריו מתרשלים עליו, הרהורי־לבו מתבטלים
ממנו, דעתו משתכחת ממנו ומתבלעת והולכת, ספק היא קיימת ספק
אין היא קיימת, ולא צער ויגון ולא דבר זכר ולא כלום וכל־עיקר, אלא
שכחה טובה וחמה ובלימה כמראה נוגה מענג ומעדן".

קטע תיאורי זה, שדומים לו מופיעים בהרחבה בסיפורי המהפכה
ובסיפורי ארץ ישראל של הזו, קובע, אפוא, שהשכחה הטובה והחמה

(בסיפורים אחרים של הזו לובשת היא אופי אירוטי חריף) מושגת לא ע"י הסתגרות בתחומה הבטוח של העיר אלא דווקא תוך הפקרה עצמית גמורה לרשות החיצונית של בית הקברות, שכולה ביטול הדעת והתאפסות המחשבה והזכרון. מנחה זו, שאינה אלא צורה מוקדמת של מוות, אופיינית דווקא לעיירה הגוועת, הנתונה בשלבים האחרונים של קיום זקן ומטושטש (ראה למשל את דמותו של מיכל פוהיר ב"נהר שוטף". גם הוא מהלך ברחובות העיר כ"שגרירו של המוות").

פרשה זו של יציאה לבית הקברות מגלה את עומק הדימוניות המגולמת במוטיב. יציאת העיר אומרת לא רק מעבר מתחום יהדותי דתי לתחום של חיי הפקר, אלא אף מתחום הפעילות ההומניסטית, הציביליטורית, תחום ישובו של עולם, אל התחום הדימוני של הריקנות האינסופית, של עולם התהווה. הנשים היוצאות עם יעיש לשדה באותה יציאה מקודשת של קציר פסח ועומדות "צפופות ודחוקות" — — — שכן נמצאו עומדות במקום גלוי ואין דבר מכסה אותן, לא מבוי ולא סימטה ולא כותל" מבטאות בתנועתן האינסטיקטיבית את תחושת המורא, תחושת העירום והבדידות במרחב הפתוח, המופקר לכל מרעין, שהיא תחושה אכזיסטנציאלית של אימה.

למלוא מוראה של תחושה זו מגיע יעיש שעה שהוא טובב בודד בין ההרים ודמעות מתגלגלות מעיניו: "דומה, לבדו נשאר בעולם, בודד ועזוב ואין איש עמו, וכל עצמו של העולם כולו בודד ועזוב, מושלך לאימה ולחושך מסופו ועד סופו".

שוב, עלינו לזכור את התפיסה היסודית ביציאה כפי שהיא מתגלית בחזון הילדות של יעיש. כדי לפנות מקום לישוב של ישראל הייב יעיש לסלק ממנו את השדים והרוחות. תושביו הטבעיים של עולם החוץ הם הדימונים. כל שטח שאינו גדור בחומות ישוב של ישראל הריהו טומאה. יש לטהרו (ולשם כך יש צורך בכוחות על טבעיים. יעיש רואה את עצמו בחזון כמכשף מופלא). היציאה מן העיר מסתברת, אפוא, כיציאה אל הדימונים, אל ההפקר השדי.

הדיון בשלוש משמעויותיה של היציאה ב"יעיש" (הקדושה, הכלכלית-הפיקרסקית והשדית) נותן בידינו את המפתח להבנה מלאה של עיקר המוטיב, של היציאה לארץ ישראל.

יציאה זו מביאה את יעיש לידי ניגוד חריף עם העיר היהודית כולה. השאיפה לגאולה דתית בארץ ישראל היא, אמנם, גולת הכותרת של עולמה הרוחני של העיר היהודית-הגלותית, אלא שהגשמתה המוחשית, המיידית, מנוגדת ניגוד חריף למנטליות של עולם זה.

כשמגיע לצנעא אותו הלך מוזר ורברזים, יוסף מכאוב, מתקבצת העיר כולה לשמוע את דבריו ולהזיל דמע (התמונה מזכירה את תמונת התמר המפורסמת שבפרק הפתיחה של "מסעות בנימין השלישי"). אבל כשתובעים יעיש ויוסף תביעה שסימנה "דבר אל בני ישראל ויסעו", טוענת העיר: "זה צריך שתבוא לנו הגאולה מן השמים ולא ככה סתם". לא רק שהם תובעים גאולה של נס נקיה וחלקה ("מערה אחת יש בהר נקום הסמוך לצנעא, שהיא מוליכה בדרך קצרה, מהלך חצי יום לירושלים". ראה גילוי אחר של מוטיב זה עצמו ב"העז" לש"י עגנון) כזו שאף יעיש הגה בה בילדותו, אלא שהם כופרים בצורך ביציאה לעולמי-עולמים, כולל ימות המשיח ("הלא דבר ידוע, עתידה ארץ ישראל להתפשט מהלך מ' יום על מ' יום, ואילו מתימן עד ארץ ישראל, קיימא לן, מהלך שנים-עשר יום. הוה, שעתידה היא תימן להיות בכלל ארץ-ישראל, ומה לנו נסכן עצמנו לנדוד במדבר ולפרש בים?").

היציאה אל מחוץ לעיר, ולו אף לשם מצווה נעלה כעליה לארץ הקודש, נתפשת על ידי העיר הגלותית כיציאת ההפקר לעולם השדי. "איך תהיו בדרך" — שואלות הנשים את גנא, אשת יעיש — "כשההן הכושיות השחורות, חס וחלילה וחס, תמצאנה אתכם? הלא הן מכשפות והן יכולות להפוך את בן האדם לחמור?" ומעשה יש בבני השיירה שעלתה לתעו, אל קבר הפיטן, שנפגעו ע"י אותן מכשפות.

הדחפים המביאים את יעיש לידי החלטת היציאה לארץ מתגלמים גם הם בדימויים ובחזונות המדברים דווקא באותה פגישה עם העולם הדימוני שמחוץ לתחום המושב, עולם שהיהודי החי בסתר החומות

נוטה להתעלם ממנו וללא צדק, כשם שנוטה הוא להתעלם מבית הקברות המפריד בין עירו לבין העולם הפתוח. דווקא הפגישה עם התווה שבעולם הזוץ היא המביאה את יעיש לידי תפישה בדימוניות שבמ-הותה של הגלות. באחד מחזוונותיו רואה יעיש את עצמו "עומד חוץ לחומת העיר". כרגיל, מתגלה כאן שוב הכוח הצנטרפוגלי הנסתר, הדוחק את יעיש, כל אימת שאינו נתון למציאות היומיומית הערה, אל מחוץ לתחומי הקהילה. אלא שהפעם נותן כח זה ליעיש את האפשרות להכיר בסכנה האורבת לעיר כולה. הדימון של העולם הזר, המקיף את העיר היהודית הדחוקה בדמות מרחבים עוינים ופתוחים לכל רוח, מתגלה כאן בדמות חיה שחורה "כמין חתול גדול", הטורפת בעדרים. יעיש ממחר לשוב אל תוך העיר, אל סתר החומה. הוא נחפו להמלט אל לב לבה של עיר זו, אל בית הכנסת ואף מוצא עצמו כאן בחברת עם רב. אלא שכשמרים הוא את עיניו נוכח הוא שאותה חית אימים עומדת על העץ שאצל בית הכנסת ומקרקשת בצפרניה. הכל מתפורר בבהלה. יעיש שוקע בדמדמת של סיוטי בריחה באפלה על פני הרים ובקעות אין קץ. נתגלה שלאמיתו של דבר אין אף החומה עשויה להגן על יהודי בארץ נכר. ההרים והגיאיות הכחלחלים, שכה משכו את הלב בשלוותם השבתית, שנדמו מתפלשים לתוך השמים ומתמזגים עמהם, מתגלים כאן במהותם האמיתית, מהות של אימה-חשכה. חויית הפחד האכזיסטנציאלית באה כאן לידי גילום מעוצם ביותר. אלא שמתוך החשכה והאימה בוקע קול וקורא: "אצלי... אצלי... כשנעור יעיש מן הסיוט פתר את אצלי כנוטריקון של ארץ ישראל, נוטריקון של ראשי וסופי התיבות. אין לנו כאן, למעשה, אלא התפיסה הציונית הקלאסית במהות ה"אקסודוס" היהודי החדש. כשהיא מלובשת בלבושי דימוי וציור עממיים.

בתפישה זו עצמה אנו נתקלים גם בבואנו לדוק בגופי הרהוריו של יעיש בשעת נדודיו עם המודי. אותו נסיון שלו להטיל את המש-מעות הטראנסצדנטאלית על הנוף הנכרי ("ומלכות שמים בכל. מקום אין פנוי בארץ בלי שמים") פוקע מני וביה עם שנתקלים השנים בשיירת מוסלמים, המחרפים אותם בדתם ומכריחים אותם לרדת מעל בהמותיהם ולתת כבוד למאמיני הדת האמיתית. באותה שעה מתגלה כזבו של הנוף השלו, לא פחות משמתגלה כזב זה בחזון החיה: "נתעוותו

השמים ונתקלקלה החמה ושממו השדות מסביב. דומה, נכר בקע ועלה ממרחבי השדות האלו, מכל עדר ועדר, מכל גורן וכפר, ומכל פלח שהוא עסוק במלאכתו בשדה. כביכול, כל הבריות נתונים הם בתוך שלהם — — — רק הוא בלבד זר ונכרי בעולם שאינו שלו, עקור ומטולטל ממקום למקום וכתועה בעולם התהוה. כפגישה עם החיה הסמלית מבליטה גם הפגישה הריאלית עם העלבון שבשעבוד את המהות השדית של עולם החוץ. ארץ ושמים נבוקו מאלוהיותם והפכו לעולם התהוה, שבו תועה גיבור הרומאן ללא מוצא.

אלא שאין אנו יורדים גם למהות גירסה ציונית זו. המזהה את אימת הגלות עם האימה האכזיסטנציאלית של הוויה בעולם שדי, אלא אם כן ניתן את הדעת לאותו מוטיב של איבוד הזיקה למצווה הדתית, למוסריות הלאומית המסורתית, הכרוך ביציאת הגיטו.

תמונת האיכרים הנכריים העובדים את אדמתם בשלווה ובהשקט, המעוררים את קנאתו של יעיש (תמונה, שגם היא אינה חסרה מסורת בספרותנו. השווה עם שירו של ביאליק: "שם ברוכי אלוה שאננים מפחד בנויהם יתערו, / יביטו אל חילם כי ינוב, שילומת עמלם יחזיו / — — — אשאלה את פי האדמה ואבך הרבה בכה אל חיקה: / — — — מדוע לא תחלצי שדך גם לי, נפש דלה ושוקקה?") מופיעה, למעשה, בגילום דומה בחלקו השני של הספר. בשעות הקדרות הגדולה שלאחר ביטול השידוך עם האהובה, לולוה, יצא יעיש "מתוך הבטלה ומתוך שלא מצא לו מנוחה" אל מחוץ לעיר. "תלה עיניו וראה את האיכרים שהם חורשים את שדותיהם והרהר בלבו ואמר: — מה טוב ומה נעים תלקם בחיים, חורשים וזורעים וקוצרים ואין שום צער ושעבוד בא עליהם! ולהיפך מה שניבא הנביא על עם ישראל: איש תחת גפנו ותחת תאנתו לא נתקיים אלא באלו..." אלא שבכך אין תמונה זו, האופיינית כל כך לנימה הציונית בספרותנו, מסתיימת. יעיש בא בה לידי הטחת דברים כלפי מעלה. מדוע אין מביאים את המשיח? הן אם יפליט יעיש מפיו את המלים, אשהד אן מוחמד' (מעיד אני כי מוחמד וכו') מיד הוא כאחד משאנני עולם אלה.

משנקרה על דרכו אחד האיכרים הרי הוא שואל לשלומו. גם האיכר מקבלו בסבר פנים יפות, ואינו מבקשו אלא שיבטא אותן מלים.

שלבנו של יעיש הגה אותן קודם לכן, ויכנס לגן עדן. יעיש דוחהו בקש. איש לא חזר עדיין מאותו עולם ואין יודעים אי העדן ואי התופת. אם יבטא אותן מלים בשפתיו לא יהיה אלא מטיל מחלוקת בין מוחמד למוסי (משה), ואין יהודי בזוי ראוי לכל זה. אבל לאחר מכן, משחוזר יעיש העירה „היה אותו פסוק מתרונן בקרבו שלא מדעת, ומשגר בפיו והולך :

אשהד אן מוחמד רסול אללה... אשהד אן מוחמד רסול אללה...”

סיום זה של הקטע, שכה חריפה בו הבלטת הדימוניות שבשדות הנכר, שהיציאה אליהן, האקראית, הבלתי מכוונת, לכאורה, מבטאת נהייה מסותרת, בלתי מוכרת, לפרוק את עול דת יהודית, לצאת אל מחוץ לשיטה ולזיקה, חוזרת ומטעימה אותנו את מלוא הפאלטיות ההיסטורית שביציאת יעיש לארץ ישראל. יציאה האומרת ניתוק כל קשר עם השמים. היציאה אל עבודת השדה הציונית היא יציאה מעבר-דת אלוהים היהודית. למסקנה זו מביא אותנו מוטיב היציאה ב”יעיש” על כל אגפיו ושלוחותיו.

בשולי הקובץ

שירי אהרן זכאי — מתוך קובץ שירים „אל חופו של רעיון“

„בקור“ הנו פרק מתוך רומן, אשר עם המחברת בכתובים.

שירי מקסים גילן — מתוך קובץ שירים „גדר פרוצה“

חמר שלא יכשר לדפוס, יוחזר לשלחו בתנאי שיצורפו דמי־דאר.

מ ע ן ה מ ע ר כ ת : ת. ד. 505 ירושלים

ה ע ו ר ך ה א ה ר א י : ב ר ו ך ח פ ץ